

Kr 50,00

NR. 3-4 1994
35. ÅRGANG

SPRÅKLIK SAMLING

GITT UT AV

LANDSLAGET
FOR
SPRÅKLIK
SAMLING

LITTERATURPRISEN 1994
TIL
KETIL GJESSING

Nynorsk rettskriving

Nynorsk riksmål

Farlige sideformer

Folkeetymologi

NORIG

+ NOR GE

= NORIGE

SPRÅKLIG SAMLING

Redaksjon: Arne Torp (ansv.),
Helge Gundersen, Pål Styrk
Hansen, André Karlsen og
Harald Støren

Bladpengar: 110,- pr. år.

Adressa til laget og bladet:

Postboks 636 Sentrum, 0106 Oslo
Postgiro 0803 5163787

Utgitt med støtte frå Norsk kulturfond.

Utgitt av:
LANDSLAGET FOR SPRÅKLIG SAMLING

Leiar: Helge Gundersen
Svalev. 4
1182 Oslo

Medlemspengar (inkluderer bladpengar):

Kr. 125,- pr. år;
for skoleelevar, studentar og pensjonistar:
Kr. 75,- pr. år.

Redaksjonelt

Som abonnentene sikkert har skjønt for lengst, arbeider redaksjonen tungt for tida. Det er ikke så lett å drive et tidsskrift på hobbybasis ved sida av full jobb. Derfor er vi seint ute — dette er jo fremdeles offisielt 1994-årgangen, enda vi nå skriver 1995 — og derfor må vi enda en gang slå til med et dobbelnummer for å prøve å komme a jour i løpet av 1995. Jeg trur i alle fall jeg kan love at det ikke vil bli så lenge før det første "riktige" 1995-nummeret blir sendt ut, for her har vi heldigvis allerede mye av stoffet klart. Men målet vårt er å lage enda tre nummer i år, og skal vi klare det, må vi ha mye stoff som ennå ikke foreligger.

Derfor vil jeg oppfordre leserne til å sende oss artikler om språklige emner — gjerne korte innlegg — vi kan ikke tilby noe honorar, men derimot veit vi at bladet vårt blir lest av en utrolig stor del av de som interesserer seg for språk her i landet. Dersom du ikke primært er interessert i å nå de store massene, men derimot gjerne vil komme på talefot med den norske "språkeliten", så er SS rette organet for deg. Det var reklamen.

Som dere ser, har vi denne gangen ikke noe samlende tema, men i stedet ei rekke artikler om vidt forskjellige emner. At det siste 1994-nummeret kommer så seint, har for øvrig hatt én positiv konsekvens, nemlig

den at vi dermed i år for første gang, så vidt jeg veit, klarer å få med omtalen av årets litteraturpris i samme årgangen som den ble utdelt, om enn ikke i samme året(!).

Begge språkrådsrepresentantene våre, Helge Sandøy og Geir Wiggen, har viktige bidrag. Sandøy kommer med ei grundig utgreiing om og synspunkter på systemet av valgfrie former i nynorsk — for øvrig holdt som innlegg på et faglig seminar for nynorskseksjonen i Språkrådet. Svein Lie bidrar også med synspunkter på et mer spesielt emne innafor nynorsknormalen, nemlig bøyning av perfektum partisipp. Geir Wiggen legger i sin artikkel fram interessante tanker om nye oppgaver innafor utforskinga av moderne norsk talemål. Formannen i Landslaget, Helge Gundersen, skriver også om et emne han veit mer om enn de fleste, nemlig såkalt folkeetymologi, som han prøver å vise ikke er så "feil" som folk gjerne vil ha det til.

For øvrig har vi diverse mer eller mindre polemiske artikler som spenner fra nynorsk riksmål til landsnavnet. Spesielt kan det være grunn til å nevne Kari Hyldmo Størdfals nedslående beretning om åssen det går der som elever bruker sideformer til eksamen. Ganske tankevekkende — og betenklig — etter redaktørens mening.

Styret i LSS 1994–95

Sentralstyret

Helge Gundersen, leder
Pål Styrk Hansen, nestleder
André Karlsen, sekretær
Eric Papazian, kasserer
Harald Støren, styremedlem
Ivar Hundvin, styremedlem
Ruth Vatvedt Fjeld, styremedlem
Arne Torp, varamedlem
Thomas Hoel, varamedlem
Torun Gulliksen, varamedlem

Landsstyret

Magne Aksnes
Gulbrand Alhaug
Einar Flydal
Arne Kjell Foldvik
Ernst Håkon Jahr
Svein Lie
Åshild Rykkja
Helge Sandøy
Knut Western
Geir Wiggen

Varamedlemmer til landsstyret

Rolf Theil Endresen
Johs. Fosså
Anne-Ma Grønlie
Eskil Hanssen
Thomas Refsdal
Thore A. Roksvold
Egil Røssaak
Rakel Seweriin
Jon Vidar
Lars S. Vikør

Redaktør: Arne Torp
Revisor: Johs. Fosså

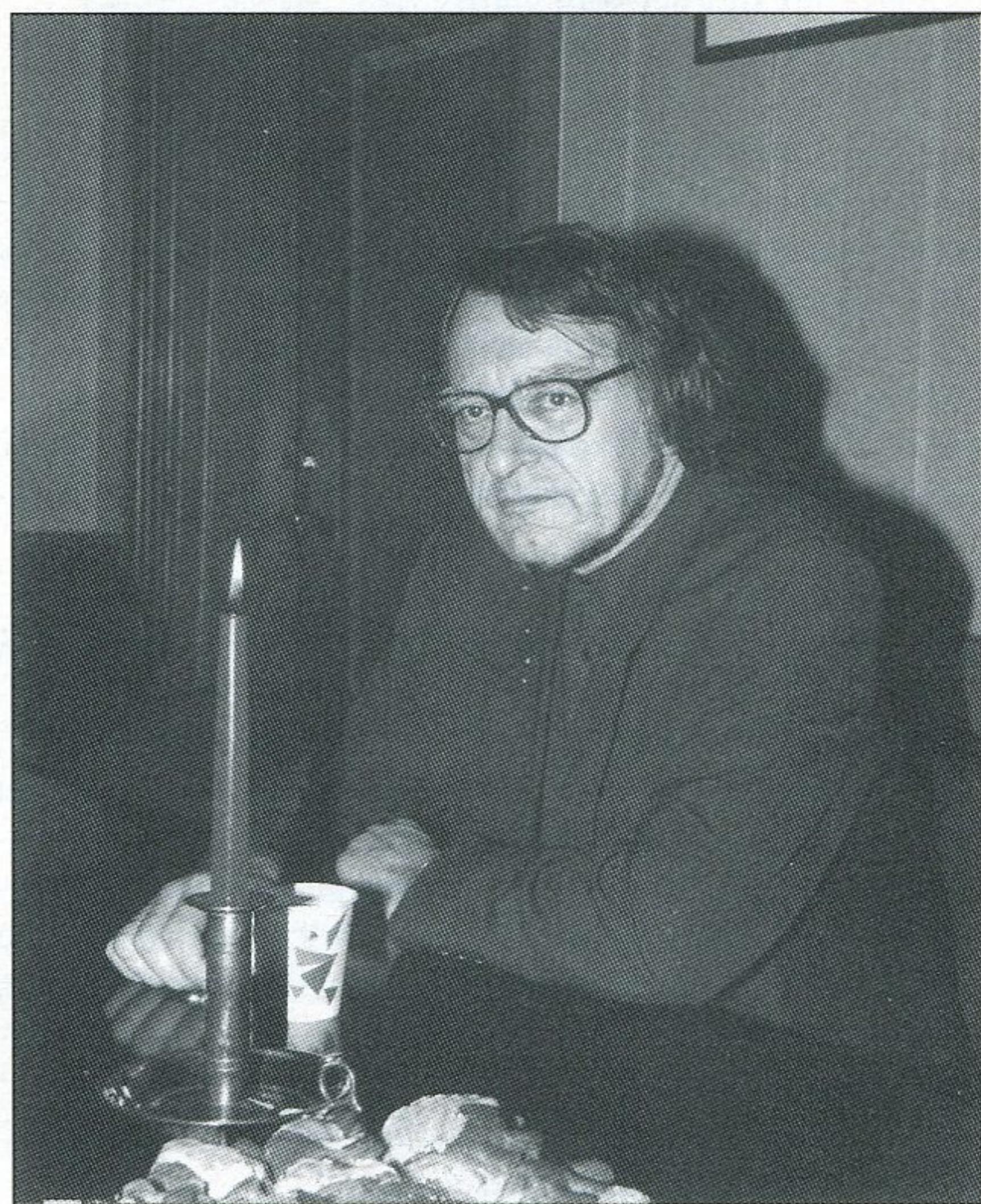
SPRÅKLIG SAMLINGS LITTERATURPRIS 1994 TIL KETIL GJESSING

Lyrikeren *Ketil Gjessing* blei 12. desember tildelt Språklig samlings litteraturpris for 1994. Prisen, som utgjør årets renter av *Tomas Refsdals litteraturfond*, var sist år på 28.000 kroner. Juryen har bestått av Ragnar Baar-tvedt, Tove Berg, Reidunn Guldal og Pål Styrk Hansen.

Forfatteren er født i 1934 og bor i Oslo, der han arbeider i NRK-Radioteateret. Han debuterte i 1962 med samlinga *Kransen om et møte*. Seinere fulgte sju samlinger på Gyldendal fram til 1985, da *Slik pila synger i flukten* utkom. I 1982 gav han ut *Vinger, røtter* og fikk samme året Gyldendals legat for norsk litteratur. Hans foreløpig siste utgivelse kom på Solum forlag og har tittelen *Nådefrist*.

Prisjuryen sier om forfatteren at han i dikta sine kombinerer rotekte norskhet i former og ordvalg med djupboringer i menneskets vesen og vilkår. Også i omsettinger for Radioteateret og artikler i fagpressa nytter han et radikalt norsk språk. I artikkelen "Dokumentasjon eller diktning" i tidsskriftet *Samtiden* hevder han at "sanninga er relativ, ethvert temperament har *si* sanning, og for en som er litt av et både-og-menneske, vil sanninga se både-og-aktig ut."

Gjennom prisen til Ketil Gjessing har Landslaget for språklig samling gitt velfortjent honnør til et forfatterskap som representerer en av de mer lågmælte sjangrene i norsk litteratur.

Ragnar Baartvedt:

TALE VED OVERREKKELSEN AV SPRÅKLIG SAMLINGS LITTERATURPRIS 1994

I en rekke bokmeldinger i Aftenposten blir språket til Ketil Gjessing karakterisert som kantete, kluntete og knudrete. Det er en av grunnene til at juryen i år gir prisen til Gjessing. "Men," skriver en av anmelderne, "formen hans er også lavmålt og intens, direkte og sterkt virkningsfull." En annen skriver: "Hans form, som på sitt beste er stram inntil det aforistiske, — stritter; men den stritter uten fakter og geberder. Gud vet om ikke det taggete språket er selve forutsetningen." Jeg gjentar: Det er en av grunnen til at han får prisen.

Så mye om språket hans til å begynne med. I resten av omtalen lar jeg språket tale sitt eget språk — hans.

Seksti år er Ketil Gjessing blitt, han har gitt ut åtte dikt-samlinger, har mora seg med *Norske sengehester*, har bidratt med artikler i *Samtiden*, *Syn og Segn*, *Edda*, *Profil*

og *Pax*, tatt en magistergrad i litteratur, er cand.philol., og har siden 1966 jobba trofast i Radioteatret som dramaturg, der han også har oversatt stykker, bl.a. fra japansk via engelsk, og fra spansk.

Det er meget godt gjort av litteratur- og språkjuryene i Språklig samling ikke å finne fram til Ketil Gjessing før, mens han ga ut diktsamlinger mellom 1962 og 1988 — at vi først i år reagerer på snøen som falt i fjor. Men så redder han oss: Diktsamlinga som kom ut i 1977 heter ikke: *Snøen som falt i fjor*, men *Snøen som FALLER i fjor*. For Gjessing er ikke tida hverdaglig kronologisk. Når han skriver om snøen som faller i fjor, heter det bl.a.:

Denne, hvem det enn er, som vandrer
veggene i rommet fra hjørne til hjørne,

fra årstid til årstid, oppfatter ikke de samme hjørnene komme igjen og igjen, og hvert hjørne etter det samme som sist, tenker djupt og filosofisk på den sykliske rytmen i den uendelige rekka av hjørner som var fra før hans vandring begynte, som vil løpe videre så lenge tid er, kjenne seg liten i den store hjørnesammenhengen...

Jeg tar med det Gyldendal-konsulenten skriver om posisjonen hans bak på boka: "...det er et gjennomgående trekk ved Gjessings poesi at han unngår det innsmigrende. Det fins en knudret og djerv sjølstendighetsvilje i disse diktene, også språklig, som utdypet bildet av Gjessings lyriske profil." — Ganske djervt av en Gyldendal-konsulent å nytte ordet *sjølstendighetsvilje*. Lovende Gjessing-påvirkning?

Jeg hopper fram til 1985, eller rettere til et annet hjørne i den uendelige rekka av hjørner, til diktsamlinga *Slik pila synger i flukten*, og siterer fra Eilif Straume, som i Aftenposten kaller omtalen sin: "Gjør meg fri fra rutenettet", der han ser rutenettet som "en eksakt beskrivelse av det terrorplagg rundt personligheten som med et snillere uttrykk kalles "sammenheng i meninger", om som uhyggelig ofte dekker over en død sjel... Alt i alt er det en tone av distanse til vårt menneskeliv, der vi skyter våre piler, der alt er bestemt av baner, alt er samtidig fritt og tvungent. Men...

utafor skuddviddesirkelen står
skogen rundt og ser."

Vi lar han klinge sjøl på det kantete, knudrete og klunrete språket sitt, som, ifølge anmelderne, også er sterkt, virkningsfullt, lavmält og direkte:

BJØRNESUITE NR. 4 fra *Bjelle, malm* (1979):

Sommeren er forbi
hvert bær spist, hver tue velta
skodda synker mellom trærne,
det er snø i lufta.
Gammelbjørnen luter, lunter
mot det siste hi.

Fra *Private steiner bl.a.* (1970) LYKKA

Havet er djupt.
Det botner ikke
i det grønnsvarste
kalde.

Isen er tynn.
Den kan ikke bære
en voksen.
Men vi må ut på
alle.

Å nå lengst
før den brister.

Fra *Utgående post* (1975) faller jeg for TIL EN LÆRER

Hva gror i dine fotspor, lærer —
Du kasta så mange frø,
men posene du hadde fått utlevert
inneholdt ikke alltid
det merkelappen påsto,
og tilskottet av egen avl
forsto du visst enda dårligere.
Se i dine fotspor, lærer —
og skyld ikke på jorda
når ugraset vokser høgre enn du sjøl.

Det er vanskelig å velge det ene og vrake det andre når du blar i de åtte diktsamlingene hans, men jeg finner fram til den — foreløpig — siste diktsamlinga hans, *Nådefrist* fra 1988, på Solum forlag, og håper sjølsagt at den ikke får æren av å bli den siste.

Nådefrist kan tolkes på mange vis, og jeg velger å tro at det kan komme nye dikt fra Gjessing, når han skriver i diktet ENNÅ FINS DET NÅDEFRIST:

Så mange ord, så mange sperrer.
Så mange måter å unnvike på,
men det ene ordet som vil bli sagt,
presser seg likevel ut i handa,
ned på papiret,
— ennå kan det utsettes en stund,
ennå fins det en nådefrist.

Jeg ønsker meg nemlig mer elegant erting fra både den lette, djupe, alvorlige og elegante poet, som når han skriver i diktet TEASER:

Det kvite foldeskjørtet danser i vinden
for nysgjerrige øyne som gjerne vil mer enn se
kronblad folder seg ut,
og humlekaller strømmer til,
honning flyter fra så mange kjelder,
kom og finn mi,
synger skjørtet, stedfortredende.

Og når jeg velger ENNÅ ER DET ØYEBLIKK, er det for å få fram at han er sterkt knytt til musikken:

Klarinetten og de djupe strykerne
kaller fram fullmånen over svarte natt-ås.

Fullmånen over svarte natt-ås
vil en gang kalle fram en klarinett og djupe
strykere.
Ennå er det øyeblikk å se fram til.

For dem som vil inn i musikken hans i dikta, kan jeg bare nevne titler i fleng, og be folk om å lese sjøl: KIRKEKONSERT, SYTTEN MADRIGALER (tilegna Monteverdi),

CONCERTO GROSSO, TIL VERMEER, MENS MUSIKKEN SPILLER, KAMMERKONSERT...

Vi må videre: Ketil Gjessing er altså cand.philol. og mag.art., og magisterforelesinga hans handler av alle om Claes Gill. Fra denne meget djuptgående analysen av Claes Gills tanker og former, vil jeg bare ta med en artig liten detalj, siden dette ikke er noe akademisk forum. Gjessing skriver at Claes Gill kan tillate seg å nytte et klisje-aktig uttrykk som "sjælens symbol", uten at det virker som klisje, faktisk ikke i liten grad fordi han skriver *sjælen* med æ. "En farlig teknikk," skriver Gjessing, "effekten ligger jo i vesentlig grad i at Claes Gill faktisk gikk rundt og skreiv *sjælen* med æ femti år etter at andre hadde sluttet. Men om nye femti år vil neppe bevisstheten om denne språksituasjonen han skreiv i være så sterk lenger, så virkningen av dette stilmidlet står vel i fare for å tape seg temmelig mye etterhvert." Så legger Gjessing til, på en pessimistisk-underfundig måte: "Ei anna sak er at går det som enkelte vil, vil vi vel skrive *sjælen* alle mann da, slik at det ikke blir noe kontrastvirkning tilbake."

Her vil jeg også nevne at Ketil Gjessing har skrivi om Emil Boyson i *Forfatternes litteraturhistorie* bind 4. Gjessing sammenligner språket hos de to arkaiske dyra i den norske språkjungelen, og skriver: "Hos Gill virker det mer som et bevisst valg, en gest med litt smak av det teater han siden skulle komme til å tilhøre, en del av det glitter han pynter sin poesis juletre med for oss barn som ser på og beveges."

Boysons språk virker mer som om det var det eneste nettopp han kunne bruke, siden han nå engang var den han var. Men Gjessing har framtidshåp for Emil Boyson: Han innbiller seg "at avstanden til mange leser vil minke ettersom tidsavstanden øker, at han vil kjennes mer nærværende for flere ettersom det blir mindre tydelig hva han var gammelmodig i forhold til, og dermed at han var det i det hele. Og er det ikke slik at det u-retoriske gjerne vinner i lengda, tilhøva ellers like?" er Gjessings underfundige ønsketenking om Emil Boyson.

Fra 1966 har Ketil Gjessing jobba i Radioteatret. I de stykkene han har omsatt for sending, er det bare i scene-tilvisingene vi finner språk-kloa hans, men som han sier sjøl: Han må la språkforma følge personene. I det japanske stykket *Så lett som sølver faller*, sendt i 1985, lar han imidlertid fortelleren begynne slik: "Det er ei vakker lita bok jeg holder i handa...", men åssen det kommer ut på lufta, avhenger av den skuespilleren som har rolla. Det kunne bli til: "Det er en vakker liten bok jeg holder i hånden...", om dét var skuespillerens naturlige snakkemåte.

Til slutt: Vi må litt nært innpå han Ketil. I VINGER, RØTER skriver han:

Da han plutselig ikke kunne finne sokkene sine,
og da han var lei selskapet omkring seg,
gikk han barbeint ut i stjernetåkene.

Les dikta hans, og følg med på ferden!

Og siden jeg begynte med å trekke fram noen anmeldere, tar jeg med noen strofer han har skrivi sjøl:

Forfatteren
skrøner glimrende
mange nyter hans stil.
Han sjøl mest.

Anmelderen
ser seg i speilet
mens han skriver.
Kjent som streng.

Som dere vil forstå: Ketil Gjessing ikke bare fortjener Språklig samlings litteraturpris. Han må fortsette å skrive både seg sjøl og oss fri fra rutenettet:

Gjør meg fri
fra rutenettet der hver idé er
låst til de andre
i rett vinkel og med ubrytelig
avstand.
Libera me!

Jeg vil ha flere svar fra Ketil Gjessing på spørsmål fra journalister, som da han i 1979 blei spurta av Erle Moestue Bugge i Aftenposten: "De har Deres eget sprog?"

Ja, jeg er opptatt av konsentrasjon. Diktet må være mest mulig konkret, som en stein i fjæra, glatt-slipt av bølgen. Min yndlingstanke om et dikt er at det likner en slik stein, med et bankende hjerte inni. Det er en sammenheng mellom dette bildet og språket.

Juryen synes det har vært en språklig og dikterisk frys å innstille Ketil Gjessing til prisen vår. Omsider.

Pål Styrk Hansen:

INTERVJU MED PRISVINNEREN

Oslos Gamle Rådhus huser i dag ei rekke kontorer tilknytta forfatterforening og annet. Lokala danna ei verdig ramme om utdelinga av Språklig samlings litteraturpris 1994. Som vanlig skulle vi ønske det hadde vært flere til stede, ikke minst noen fra pressa, men Tore Tveit fra Solum forlag sørga for enkel servering og godord fra forlaget. Forfatterforeninga var representert, og her var representanter fra sentralstyret og prisjuryen, og blant andre Ketil Gjessings kone Gunvor. Etter utdelinga var det ikke større pågang enn at det gikk greitt å få en prat med prisvinneren.

Med en forfatter som debuterte så tidlig som i 1962 og som seinere har vært trufast mot det radikale bokmålet, er det naturlig å begynne med begynnelsen:

- Blei du **født** språkradikaler, Ketil Gjessing?

Fullt så ille var det kanskje ikke, men jeg mener jeg skreiv radikalt allerede på folkeskolen. Så vidt jeg husker, møtte jeg ingen motstand fra lærerhold mot mine radikale former.

I den første diktsamlinga mi brukte jeg imidlertid ute lukkende tradisjonelle former, mest av reint taktiske hensyn, tenker jeg.

- Var det faren din, da, professor Gutorm Gjessing, sjøl prisvinner i 1977, som påvirka deg?

Nei, det var heller tvert om! Det var jeg som var først ute med de radikale formene. Far følgte opp, helst enda ivrigere enn jeg, og sånn sett inspirerte vi kanskje hver andre. Og da han fikk prisen for språket sitt, ikke minst i populærvitenskapelige framstillinger, syntes vi det var veldig hyggelig, men noen spesiell diskusjon om eller fokusering på språksaken hadde vi ikke hjemme.

- Har forleggerne vært vrange å ha med å gjøre med hensyn til formvalget ditt?

Nei, det har aldri bydd på problemer. Enkelte *konsulenter* har nok nevnt det, men forlaga har ellers aldri lagt seg opp i språkformen. Som Baartvedt trakk fram i talen sin, har det heller vært *anmelderne* som har tatt seg av den sida av saken.

- Du har arbeida ved Radioteateret i mange år, har det vært spesielle hensyn å ta her?

Jeg har ikke hatt negative reaksjoner. Men det er jo sånn at når man skriver noe under eget navn, kan man velge språkfom friere enn når man skriver noe som skal representere den institusjonen man arbeider for, for eksempel som en del av en helhet — da kan det være at man må rette seg etter andre.

- Med så lang fartstid som publiseringe språkradikaler, har du noen tanker om vilkåra for det radikale bokmålet før og nå?

Jeg har et inntrykk av at klimaet er *vanskeligere* nå, uten at jeg har noe belegg for det. Som forfatter kan jeg ikke si at jeg blir spesielt ramma av det, lyrikken er liksom en så smal sjanger at man per definisjon har en viss frihet.

- Det følger ingen forpliktelser med prisen, Ketil Gjessing, men det er fristende å spørre om du har noen planer for de 28.000 du nå har trygt plassert på innerlomma.

Det er jo nærliggende å søke et stipend, som sammen med prispengene vil gjøre det mulig å realisere et lite reise-/ skriveprosjekt. Jo, jeg vil prøve å få til noe sånt!

KETIL GJESSINGS TAKKETALE:

Taler bør være korte, spesielt takketaler, som gjerne kommer på slutten av et arrangement, så folk tar til å bli lei og gjerne vil komme seg vekk. Den ene av de to korteste takketalene jeg har hørt om, blei holdt av brudgommen i et bryllupp, og for den blei han huska i familien alltid siden, den lød in extenso: "Takk for Synnøve!" Den andre blei holdt av den daværende formannen for tyskstudentenes forening Lorelei etter et foredrag av en prominent gjest: "Das war das." Jeg kunne jo ha lagd min egen variant av denne lakoniske typen, og sagt, i tråd med Ragnar Baartvedts ord: "Takk, fint, men hvorfor først nå?" Vel, når sant skal sis, er dette ei oppmuntring jeg har mer behov for nå enn jeg hadde da, så jeg er egentlig glad for at dere venta. Ikke minst til etter at fondgiveren tok initiativet sitt!

Livsmottoer kan også være korte, og kunne slik gjøre tje-

nesten. F.eks. dette, som kunne være ei melding fra hiet, det er vel sesong for å plassere seg der på denne tida: "Med ryggen mot veggen og baken mot verden."

Første delen er vel en tilstandsbeskrivelse — for en lyriker kan nok kjenne seg med ryggen mot veggen i ei tid der reklamens skrik og overskriftenes skrål dominerer det visuelle lydbildet, og den mer stillferdige teksten som utgjør et dikt, ofte kan virke som uhørlig hvisking. Slik sett gleder det meg ikke bare personlig, men i litt videre forstand, at dere har gitt denne prisen til en lyriker, og tilmed til en som har liten sans for og evne til de mediavennlige utspill. Slik sett er det nesten godt gjort at dere veit jeg fins!

Om den første delen av mottoet altså helst forteller om en tilstand, er den andre vel heller uttrykk for en utopisk

ønskedrøm. Tenk om en hadde vært slik laga at en virkelig kunne vende baken mot verden, og konsentrere seg om sitt eget og hiets indre liv! Noen kan jo det, og skaper stor kunst på det grunnlaget — jeg veit ikke i hvilken grad det gjaldt f.eks. Emil Boyson, han skreiv i hvert fall ikke som om han hadde framsida mot hidøra. Men er en nysgjerrig, har en drift i seg til å vite noe om mange ting utafor en sjøl, og aller helst forstå dem, da blir vel det med bakens retning nærmest å oppfatte som et hjertesukk.

Og av en slik drift følger òg en drift til å ta stilling — til verdier, til aktuelle spørsmål som nå sist EU, til språk. Om det siste vil jeg ikke si noe teoretisk, men heller lese et dikt som burde passe i denne forsamlinga — noen vil oppfattet i det en polemikk mot et standpunkt André Bjerke sterkt hevda en gang:

Sanninga er konkret

Sanninga er alltid konkret, har noen sagt.
Den revolusjonen der og da,
den streiken her og nå,
ingen har sett streikeutfallet an sich.

Ord er abstrakte, altså alltid løgner, er bruer mellom mennesker, mellom dem og tingene, men stengte.

Vis meg steinen som falt fra ditt hjerte (ikke dens skygge stenen), la meg kjennet beinet du har i nesa (ikke benet, som smuldrer mellom fingrene), send hit den vesle bjørka som lysegrønn seiler i mai (ikke bjerken fra dikterens drivhus), tingene, tingene — og deres hud.

Sanninga er alltid konkret, ord er stengte bruer. Snute mot snute, labb mot labb, hud mot hud er virkelig, er åpen veg.

Jeg er klar over at jeg har motsagt meg sjøl nettopp — en av takketalevariantene gikk jo ut på ‘Hvorfor først nå’, og etterpå sa jeg at det nesten er godt gjort at dere veit jeg fins. Men det fører over til det andre livsmottoet jeg vil presentere: “Det motsatte er også sant”. For vi kan ha aldri så bastante oppfatninger om dette og hint, men vi bør aldri glømme at de ikke bare springer ut av det vi veit, men like mye ut av det vi ikke veit, av hva vi har personlig behov for å vite eller ikke vite — for ikke å snakke om hva vi aldri vil bli i stand til å få vite, fordi sanseapparat

og hjernekapasitet har sine temmelig snevre grenser. Også i vår sammenheng er det viktig for meg å huske dette: Jeg kommer her med mitt språk og får en pris for det, og jeg er tilmed medlem av foreninga — men det motsatte av det jeg og vi står for, er også sant. For all sanning er dobbel. Vi ser som i et speil, som det heter, men veit ikke om vi ser tingen eller speilbildet, bare at vi aldri ser både ting og speilbilde. Likevel eksisterer begge deler.

Sannelig greide jeg å bli lang likevel, og jeg vender tilbake til utgangspunktet. Altså: “Takk for Synnøve!”

Geirr Wiggen:

HALVOR DALENE ER DØD

14. desember 1994 døydde *Halvor Dalene* i Bø i Telemark. Han fylte 90 år 23. september same år og var ein av nestorane i samnorskkrørsla.

Dalene var skolemann. Han underviste i både folkeskole, framhaldsskole og gymnas og var rektor først ved Brandbu statsrealskole og, i siste delen av yrkeslivet, ved Bø gymnas og stats-realskole. Han stod sentralt i arbeidet med å bygge opp Bø i Telemark som eit utdanningssenter i heimfylket sitt. Han fekk Kongens fortjenestemedalje i gull.

Landsvidt kjend var han som ordlisteforfattar. Han laga C-ordlistene med tilnærningsformer som kom ut på Aschehoug forlag i 1962. Også etter at han gjekk av med pensjon, arbeidde han med skoleordlister. Den velkjende *Ordliste for grunnskolen* (nynorsk), som han gav ut saman med Karl Bakke i 1978, og *Nynorsk ordliste for alle*, som han gav ut på Universitetsforlaget i 1981 i lag med Jon Bjones, tok norsklærarane svært godt imot. Dalene var ikkje den som ville tvinge elevane inn i eitt system. Han ønskte landet ein vid skriftspråkleg normal som alle kunne finne brukande med utgangspunkt i eige målføre.

Heilt opp i åttiåra tok han del i ordskifte om opplæringsmålet i skolen. Da tala han for å halde oppe nynorsken som hovudmål, fordi han såg at bokmålsalternativet i *praksis* ville vera av det konservative slaget. Han visste at dei folkelege formene i bokmålet som han, meir enn dei fleste, hadde gjort synlege i ordlistene, blei lite brukt.

I Landslaget for språklig samling var han med frå starten i 1959. I fleire tiår var han medlem av landsstyret. Midt på 1960-talet la han ned eit stort arbeid i Samlenormalnemnda i landslaget, og han var ivrig med på møte med

innlegg og kåseri. I dette bladet skreiv han òg, m.a. om telemarksål generelt (nr 3-1962) og Porsgrunn bymål speiselt (nr 2-1974), om målbruken i massemedia (fleire stader), om samlenormalen (nr 3-1963) og, sjølsagt, om skoleordlister og sidemålsstilen (nr 1-1960 og 4-1963). Heilt til det siste var Dalene ein raus og glad gjevar til den slunkne pengekassa til Landslaget for språklig samling. På alle måtar var iveren og innsatsen hans for eit samnorsk skriftspråk til kveik for andre, ikkje minst dei unge.

Det kulturarbeidet Halvor Dalene gjorde attåt den språkpedagogiske innsatsen, syner at han var knytt til den nedre og midtre delen av Telemark, der han voks opp og arbeidde det meste av livet. I 1947 skreiv han i *Maal og Minne* om bymåla i Skien, Porsgrunn, Brevik, Langesund og Kragerø og jamførte dei med bygdemåla ikring, og i 1953 gav han ut ei bok om Solumsmålet. Eit stykke om målet i Solum har han også i boka til Toralf Gjone frå 1965 om Solum bygds historie. Og i 1973 gav han ut et oversyn over historia til Bø gymnas i høve 50-årsjubileet til den skolen.

Halvor Dalene gjorde livet rikare for mange. Det gjeld ikkje berre på den språkpedagogiske og -politiske teigen han dyrka i lag med oss i Landslaget for språklig samling, men i skole- og kvardagsliv vidt utover. Heile virket hans var merkt av eit varmt engasjement for alle dei unge som kom frå vanlege heimar, og som ofte stod utrygge framfor lærde institusjonar og personar. Gjennom det skole- og språkpolitiske virket sitt gjorde han mang ein ungdom trygg på seg sjølv og sitt eige og bygde ned sosiale og psykologiske stengsler for personleg utvikling og utdanning. Vi hugsar han med takksemld og glede.

Helge Sandøy:

RETTSKRIVINGSARKITEKTUREN

1. Normeringsprinsipp

Det mest sentrale stridsspørsmålet i skriftnormdiskusjonen i dag gjeld valfridommen og arkitekturen i rettskrivinga. Nedafor skal eg drøfte politiske premissar for rettskrivingsarkitekturen, seinare kjem eg med eit framlegg til prinsipp for korleis ein kan byggje opp valfridommen i nynorsk. Det er eit viktig mål å komme fram til *generelle* prinsipp for oppbygginga av norma. Slike prinsipp kan gi oss ryddigare normeringsdebattar framover.

For nynorsken har dei politiske og pedagogiske prinsippa alltid stått sentralt; målrørsbla har stått for politiske verdiar i samfunnet. Det vil derfor vere naturleg at vi ramhevar dei i denne drøftinga. Dei indrespråklege prinsippa er det lettare å nå fram til semje om, så dei overser eg. (Beste innføringa i ein prinsippdiskusjon er Vikør 1994b og Skadberg 1987.)

2. Politiske konsekvensar

Det som har gitt oss valfridom og variasjon i nynorsk-norma, er i ein viss grad eit ønske om å tilfredsstille brukarane av flest mogleg dialektar. Føresetnaden for denne politikken er at det gir sjølvkjensle å kunne kjenne att og vise fram sitt eige språk i skrift. Å få sitt eige språk godkjent, er ein menneskerett, og det har vore ein kongstanske i målideologien. Dét må faktisk understrekast i dag når vi ser tendensar til at nynorsken held på og utviklar seg til eit meir homogent riksspråk, slik Lars S. Vikør har vist i ein forskingsrapport som vil bli trykt i 1995.

Dei mange argumenta for språkleg fridom og variasjon repeterer eg ikkje her. Eg vil berre minne om at desse tradisjonelle målpolitiske standpunktua har god støtte i språksosiologi og språkpsykologi. Det er mange i utlandet som studerer den norske språkliberalsmen med stor og positiv interesse. Men jamvel om vi er stolte over den norske språkpolitikken, bør vi minne oss sjølve på den politiske motsetninga som ligg i all liberalism. Liberalismen kan vere ein tildekkingspolitikk som gir fritt rom for den sterke til å rá og dominere. Fridommen blir altså ikkje reell, fordi det finst mange andre måtar å styre på enn berre å bestemme kor mange former som står i ordlista. Det er dei sterke som bestemmer kva som er akseptable former i bøker og aviser. Med stor liberalism gir dermed Språkrådet frå seg styringsretten til private krefter og lèt andre definere den gode stilten.

At dette er tilfellet, kan vi lettast dokumentere med den situasjonen bokmålet er i. Læreboknormalen i bokmål er svært vid – truleg vidare enn den nynorske. Men det er det *moderate* bokmålet som rår i avishus og forlag. Dei som skriv radikalt, folkeleg bokmål – sjølv innafor læreboknormalen – får ikkje spalteplass i visse aviser; og dei får ikkje skrive i prydverk som forlag gir ut. (I somme til-

felle får dei derimot skrive dersom dei bruker nynorsk i staden!)

Det private styrer dermed den gode stilten i bokmålet, og den private normeringa dominerer også det offentlege språket, som blir ein lakei for éi språkleg gruppeinteresse pga. Oslo-dominansen og pga. sjølvrekuttering i miljøet.

Men dei private (eller ikkje-offentlege) normeringskreftene kan styre nynorsken òg. Vi har faktisk eit par nærliggjande tilfelle å vise til: 1) Samlaget overprøvde i realiteten sist vinter språkrådsvedtaket om kva infinitivsending som skulle brukast i den nye nynorskordlista som det skal gi ut i samarbeid med Språkrådet. 2) Det blei på seksjonsmøtet i Norsk språkråd hausten 1994 opplyst at omsetjarane/tekstarane i NRK følgjer den regelen at dei ikkje bruker nynorskord som ikkje samtidig er godt kjenne frå bokmålet. Det gjer dei pga. reaksjonar som kan komme i *Aftenposten*. Da er det avisas *Aftenposten* og dei som kjenner seg kalla til å ha ei mening i den, som har makta over den nynorske stilten. Det er neppe mange frå Modalen eller Nordreisa som meiner noko i den avisas.

Første poenget mitt er dermed: Det finst eit *maktpolitisk* motiv for å ha ei trøng riksnormal som ikkje gir særgrupper fridom til å etablere private normer. Den trøng riksnormala gir beste vilkåra for språkstyring – under den føresetnaden at denne trønge norma er obligatorisk i visse former for språkbruk, slik læreboknormalen er det i dag. Dei som skriv lærebøker, og også dei som arbeider i statsadministrasjonen, skal bruke denne norma. Den språklege fridommen gjeld ikkje dei.

Men skal ein slik språkpolitikk kunne kallast demokratisk, må det sjølvsagt stillast demokratiske krav til korleis den trønge norma bli utforma.

Vi er da komne dit at streng språknormering ikke treng vere berre ei undertrykking; maktpolitisk kan ei trøng norm faktisk vere eit demokratisk vern mot dei maktige (Sandøy 1982). Og dét er etter mitt syn eit viktig poeng. Det er jo ei av dei beste grunngivingane for å ha språknormering i det heile. Etter mitt syn er såleis ein demokratisk språkpolitikk ikkje det same som liberalism, derimot kan ein demokratisk språkpolitikk definerast som ein styrt fridom.

Dersom dette politiske resonnementet blei for sterkt, skal eg her framheve neste poeng: Vi må unngå at norma får så stor autoritet at ho blir rekna som sjølvsagd, gudgitt, udiskutabel, det einaste rette og sanne. Det blir lett slik at norma avgjer kva som er autorisert norsk, og variasjonen i talemålet blir lett tolka som galen. Dette er alltid ein fare i eit skriftsamfunn; her er den gamle Adam som vi heile tida må slåst mot.

Målrørsbla har hatt éin viktig funksjon: Å rive ned autoriteten åt eit riksmål i eit *monolittisk* språksamfunn der

berre éin ting var sann. Det monolittiske språkidealet finn ein framleis i andre – såkalla – normale kultursamfunn. Vi ønskjer oss ikkje denne tilstanden tilbake hos oss, ikkje eingong om det monolittiske skriftspråket skulle komme til å heite nynorsk.

Det vil seie at vi må syte for variasjon i rettskrivinga for å markere at det er prinsipielt diskutabelt *kva* som er rett, og ikkje minst *om* noko er rett. Det er altså eit kulturpolitisk mål å unngå at skriftnorma får for stor autoritet. Dét er eit argument for at vi bør ha stor valfridom, og at vi bør inspirere til at valfridommen blir brukt.

3. Pedagogiske konsekvensar

Det er eit politisk poeng hos Aasen når han argumenterer slik i grammatikken sin:

«I Stedet for at byrden af Sprogenes Ulighed skulde falde paa en enkelt Stand, som netop havde den bedste Leilighed til at tænke paa slige Ting, er denne Byrde kommen til at falde paa selve Folket, paa den tusinde Gange større Almue, som allermest kunde trænge til en Lettelse og ialfald til en Befrielse fra unødig Møie.» (Aasen 1864: X.)

Den pedagogiske premissen for dette politiske resonnementet er at det er lettast å lære skriftmålet når det er mest mogleg likt talemålet. Det ideelle er eit systematisk ein-til-ein-forhold, slik at tilleggskunnskapane ein treng utover sitt eige talemål for å kunne slutte seg til *kva* det rette er i skriftmålet, er færrast råd. Avstanden mellom skriftmålssystem og talemålssystem må målast på denne måten i behovet for tilleggskunnskapar.

Dette er ein teknisk måte å nærme seg det pedagogiske aspektet på, og det har nok appell hos språkvitarar og grammatikkarar. Men det pedagogiske aspektet har også ei sosial side. I læringsprosessen er det viktig at elevane får utvikla sjølvkjensle. Sjølvkjensla kan bli styrkt når elevane får oppleve at språket deira er akseptert, ja, faktisk at deira språk er det interessante. Det har vore eit poeng for første lese- og skriveopplæringa på dialekt. Nærspråket skaper engasjement og motivasjon.

Dette er velkjende tonar for målfolk. Vi er jo oppflaska med denne ideologien, med det synet at elevane blei kua da dei måtte lære å skrive eit fremmendt mål, og heimemålet var inkje verdt. Tek vi vår eigen ideologi alvorleg, kan vi ikkje innskrenke valfridommen i rettskrivinga. Vi må gi folket det som er deira eige språk, så langt råd.

Den siste tida har det komme fram ein del røyster som talar mot dette pedagogiske synet. Dei legg vekt på at elevane treng gode førebilete når dei skal bli flinke skribentar og stilistar. Elevane må bli bada i språk – slik har eg hørt den nye pedagogikken framstilt metaforisk – og da er det viktig med m.a. faste synsbilete av orda. Desse pedagogiske filosofiane – vissnok utvikla i USA – har smitta også den norsk lærarstanden. I sin ytste konsekvens står dei i motsetnad til målideologien og gir faktisk støtte til dei som klagar over kor forvirrande det er for elevane å måtte arbeide med to målformer, både i lesing og skriving. Og i tillegg blir dei òg forvirra av vala innafor kvar målform.

Som vi veit, kjem det stadig opp geniale, men enkle

framlegg om å rydde opp i språksituasjonen vår. Dersom språkbad-pedagogane har rett, er jo det moderate bokmålet el. riksmalet godt nok, særleg dersom det blir einerådande. Da blir det inga forvirring meir. Etter desse filosofiane skulle beste læringsvilkåra vere i monolittiske skriftspråksamfunn som det engelske, franske, tyske osv. Men her stangar målmannen mot pedagogen. Og der står vi. (Vi målfolk veit forresten at det ikkje er ideelle språklæringstilstandar i dei monolittiske språksamfunna!)

Mi røynsle frå pedagogikken er at det aldri er berre éin ting som er rett. Det er minst to ting som stemmer samtidig, og kanskje er det slik her òg. Menneska – og dermed elevane – har ulike legningar, også språkleg. Vi lærer på ulik måte. Somme lærer best ved å kunne sjå for seg eit fast ordbilete, og ved å kunne etterlikne stilten i det dei les. Vi kunne kalle desse «*kopistar*» – dersom vi for ei stund kan gløyme dei negative konnotasjonane åt dette ordet.

Andre liker å utvikle språket sjølv, å eksperimentere med språket. Det er dei som hører til den «*kreative*» typen. Støttespelaren vår Willy Dahl har ofte argumentert med den stilistiske rikdommen som ligg i at elevane må møte skriftleg variasjon, altså både bokmål og nynorsk – og dei to målformene faktisk i fleire variantar.

Eg trur målideologien har rett, og at nynorsken og norsk valfridom/rettskrivingspolitikk har forløyst mye skriftleg kreativitet dei siste generasjonane. Likevel er det ikkje alle som kan bli som Kjartan Fløgstad. Dei må vi òg ta omsyn til. Derfor trur eg det er pedagogisk rett å satse på både ei vid rettskriving for dei kreative, eksperimentande, ideologiske sjelene, og ein trøng læreboknormal for kopistane. Vi satsar altså på begge delar. Den homogene læreboknormalen vil vere det dominerande i skrift, og dermed får eine gruppa sitt. Den vide rettskrivinga er boltrelassen for andre.

Eit anna argument vi òg bør ta omsyn til, er at det er mange som ønskjer seg ei *rettleiing* når dei slår opp i ordlista. Dei ønskjer ikkje val – og «valgets kvaler». Dei vil ha eintydige råd om *kva* som fungerer «nøytralt», eller *kva* som er mest samlande språkleg, osv. Det er heilt legitimt å sjøkje etter opplysningar om det; og dei som spør bør få svar. Den rettleiinga kan dei ikkje få om ordlista ramsar opp to og tre og fire og fem valfrie former – utan at nok av formene har særstatus. Derfor er hierarkiet som vi har til disposisjon i norsk rettskriving, nyttig og genialt, også pedagogisk.

4. Demokratiske prinsipp

Går vi inn på ein rettskrivingsarkitektur med trøng læreboknormal og vid rettskriving, treng vi òg prinsipp for korleis vi skal plukke ut formene med klammer og formene utan klammer. Eg finn det rimelegast og mest demokratisk at det er språkdraga som står geografisk sterkest, som skal utgjere læreboknormalen. Andre drag som òg har godt talemålsgrunnlag, får finne seg i klammeformstatus.

Eg la på siste årsmøtet i Språkrådet, da vi diskuterte genus, fram eit konkret forslag om korleis vi kunne løysa dette teknisk og operasjonelt - som det heiter i dag (jf. Sandøy 1993). Det tek eg ikkje opp att her – detaljane der kan avspore den prinsipielle diskusjonen. Men eg trur det

er viktig å få fram at vi ikkje utan vidare kan godta eit enkelt fleirtalsprinsipp der vi berre reknar hovuda på språkbrukarane når vi skal bestemme normstatusen for ordformene. Det ville gi for stor dominans til Sentralaustlandet. Så mye som dialektane har å seie som regionale kjennermerke, kan vi ikkje lage prinsipp som for lett gir dei fleste privilegia til éin region, og til den regionen som har flest privilegium frå før. Det er ikkje regionalpolitikk. Fleirtalspolitikk kan neppe kallast demokratisk dersom privilegia blir skeivt plasserte.

Derfor må vi formulere oss slik at det er språkdraga som rår vidast *geografisk*, som skal ha førsterangen i ordlistene.

Eit viktig prinsipielt spørsmål er det òg å avklare om dei områda som alt har mest nynorsk i skolen, skal ha det avgjerande ordet når vi skal bestemme kva variant som skal få hovudformstatus. Dét har meir enn ein gong vore brukt som argument i Språkrådet. Skal nynorsken vere eit mål for heile landet, må vi unngå eit slikt kjerneområdekriterium, som vil føre til at nynorsken med enda større grunn blir stempla som eit vestlandsspråk, og at nynorsken får enda mindre sjans til å nå andre landsdelar enn Vestlandet, eller for den del: å forsvare seg i andre landsdelar enn Vestlandet.

5. Konklusjon og framlegg

Språkrådet bør vedta prinsipp for hovudlinjene i normeringspolitikken. For arbeidet i Språkrådet vil det vere ei stor vinning, for ein kan da unngå at kvar gong ein skal diskutere normering, må ein begynne på 0-punktet. Vi kan unngå at representantane argumenterer for alt og mot alt kvar gong. Prinsippvedtak vil gjere det lettare å arbeide med normeringsspørsmåla; dei vil faktisk gjere det lettare i framtida også å diskutere om vi bør endre noko i normeringspolitikken.

Eit vedtak om normeringsprinsipp vil i tillegg gjere forholdet mellom rådet og fagnemnda ryddigare: Dei politiske prinsippa blir avklarte i rådet, og fagnemnda får som mandat å praktisere dei ut frå den faglege kompetansen sin.

Her kjem eit forslag som tek omsyn til både valfridom og hierarki:

Fagnemnda i Språkrådet bør ha som siktemål i arbeidet sitt at nynorsknorma skal ha ein trond læreboknormal, men ein stor valfridom innafor rettskrivinga. Det vanlege bør vere at det ikkje er valfridom i læreboknormalen. Hovudformene (lærebokformene) bør veljast blant dei alt brukte skriftformene slik at dei representerer det geografisk mest utbreidde systemet. Innafor rettskrivinga bør ein sikre at det er tillate å bruke former som representerer dialektsystem i minst tre fylke – om dei ikkje skiplar grunngjande systemdrag i skriftmålet.

Somme vil kanskje reagere på at dette er eit svært generelt framlegg. Men det er laga slik for at det i det heile teke skal vere mogleg å komme fram til semje. Det har likevel så mye innhald i seg at det vil verke inn på arbeidet i fagnemnda og rådet. Vedtak som alt er gjorde, ville *ikkje* utan vidare kunne ha vore vedtekne med dette prinsippet:

For eksempel ville vedtaket om å gjere *annen* til klammeform og *annan* til einaste lærebokform neppe kunne gjerast med dette utbreiingsprinsippet. Resultatet burde vore motsett. Og fagnemnda kunne ikkje med eit slikt prinsipp ha behandla saka om gamle kortstava einstavlingsord slik ho gjorde 23.04.93. Her blei det stemt over kvart enkelt ord, og resultatet blei at ei einskapleg gruppe fekk heilt ulike mønster for val:

- a) spett (berre dobbelkonsonant tillaten)
- b) bit (berre enkelkonsonant tillaten)
- c) skot - skott (valfridom i læreboknormalen)
- d) nett [net] (ikkje valfridom i læreboknormalen, men likevel val innafor rettskrivinga)

Slik inkonsekvens bør vi få slutt på; han øydelegg mye for normeringspolitikken vår.

Ola Breivega har understreka at valfridommen må gjerast oversiktleg. Det vil f.eks. vere ei pedagogisk vinning å la valfridommen mest mogleg gjelde heile kategoriar slik at ein kan formulere «reglar» for sideformene (Breivega 1992: 7). (Men som Vikør (1994a: 61f.) har vist, treng ikkje det føre til *færre* valfrie former.)

Siste setninga i framlegget er sjølv sagt litt problematisk. Ho skal ikkje ha som konsekvens at grunnprinsippa for rettskrivinga blir skipla; f.eks. skal det ikkje komme på tale å sløyfe r-en i fleirtal av substantiv og i presens av verb, sjølv om dei *r*-lause formene står svært sterkt i dialektane. Desse formene er aldri blitt rekna som sosialt vare, og dei er språksystematisk sett nyttige ettersom dei tener som sterke formmarkørar. «Blaute konsonantar» skal heller ikkje komme inn, fordi dei ville skiple grunndrag i rettskrivingssystemet, der motsetningar som f.eks. *lage – lake* er viktige. Førebels trur eg det er vanskeleg å gi ei meir presis formulering av dette prinsippet for variasjonsbreidd. Kanskje ville somme synast det var mindre drastisk å seie «minst ein landsdel». Det ville vere ei grei formulering for meg dersom ein da også kunne presisere kva ein ‘landsdel’ er. Viser ein til geografien med fylke eller landsdel, kan ein nettopp ta i vare omsynet til regionale særdrag, for dialektgrensene har ein tendens til å følgje administrative grenser. Verken med den eine eller andre formuleringa vil det bli noko stort innrykk av nye former.

Det viktige er at det ligg ein politisk intensjon i siste setninga i forslaget; ho skal sjølv sagt brukast med fornuft både i fagnemnda og i den endelige kontrollinstansen: rådet. Eit nokolunde klårt kriterium – med tre fylke eller ein landsdel – vil tene som ein måte å skape meir konsekvens i arbeidet på. Slik det no er, skiftar ofte argumentasjonen frå rettskrivingssak til rettskrivingssak. For eksempel har heile fagnemnda gått inn for å sleppe til forma *høver* (i fleirtal av *hov*), og argumentasjonen har vore at forma *står så sterkt i dialektane*. Men å sleppe til nye genusformer på ord, f.eks. hokjønnsbøyning av *skole*, kjem tydeleg ikkje på tale. Da blir det argumentert med at *skrifttradisjonen* er så viktig, og at det er mindre viktig å rette seg etter talemålet. Ville det ikkje vere rimeleg å måle slike konkrete saker opp mot ein eller annan målestav for å sjå kva sak talemålsargumentet står sterkest i?

På årsmøtet i 1992 blei det halde engasjerte innlegg for

å få inn forma [so] i rettskrivinga med den argumentasjonen at ho står så sterkt i talemålet. Og forma blei stemt inn i nynorsken. Men er det ikkje da også rimeleg at andre former som står like sterkt, får komme inn? Ein får inntrykk at argumentasjonen er reint taktisk frå sak til sak. Her kan berre meir generelle prinsipp rydde opp.

6. Illustrasjoner

Til å illustrere poenga mine skal eg drøfte nokre punkt i systemet for valfridom.

Først ein illustrasjon av korleis valfridommen er i dag. I skjemaa nedafor er formene i den øvre linja hovudformer, mens formene i den nedre linja er sideformer (klammeformer).

Infinitiv	Pres. st. v.	Pf. pts. st. v.
-e -a -e/-a	- -er	-e -i
Pret. ja-v.	Pret. -ld,nd	Pret. -r
-de -te	-e -te	-de -te
Pf. pts. kortv.	Refleksivform	Bøyingskl.(pres.-pret.)
-dd -tt	-st -s	ar - a er - te ar - te
Samsv.b. pts. etter vere, bli	Hankj. er-kl. flt.	Hokj. ar-kl. flt.
Alle pts. Berre sterke pts. Ingen	-er -ar	-ar -er
Svake hokj. ub.f. eint.	Sterke hokj. b.f. eintal	Svake hokj. flt.
-e -a	-a -i	-er -or
Adj. -en inkjekj.		
-e -i -ent		

Skal ein ta opp eit revisjonsarbeid etter retningslinjene i prinsippframleggget ovafor, kan det vere tale om tre typar endringar:

- 1) å degradere ei av lærebokformene
- 2) å oppgradere klammeformer og degradere lærebokformer
- 3) å ta inn nye klammeformer

Dei tre typane av tenkjelege endringar kan illustrerast slik:

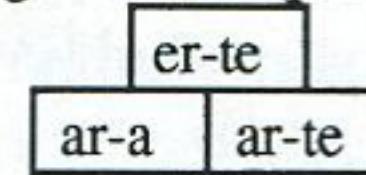
1) Degraderer lærebokformer

a. Det kunne f.eks. vere aktuelt å gjere *-i* i adjektiv inkjekjønn til klammeform. Det geografiske grunnlaget for denne forma er neppe sterkt nok til statusen som lærebokform. Resultatet av ei slik endring ville bli:

Adj. på -en inkjekjønn
-e -i -ent

b. Bøyingsklassen med alternativ *ar-* og *er-*bøyning i presens og *a-* og *te-*bøyning i preteritum kunne få *er-te*-bøyninga (dvs. i pres. og pret.) som hovudformer, mens *ar-a* og *ar-te* kunne bli klammeformer. I dag kan ein bøye slik: *brukar - bruka, bruker - brukte* og *[brukar - brukte]*. Ein kunne altså tenkt seg ei slik løysing: *bruker - brukte* og *[brukar - bruka, brukar - brukte]* Det kan framstilla på denne måten:

Bøyingskl. verb (pres.-pret.)

c. Genus kunne vi løyst på same måten, jf. framleggget mitt frå årsmøtet i vinter.

d. Infinitivsendinga og pronomenformene *me/vi* er òg spørsmål som hører inn her. Men dei er nok eit så stort problem at vi kort og godt ikkje bør gå laus på dei med det første. Dei bør få stå som unntak pga. at dei representerer viktige identitetsmerke.

Kva som blir identitetsmerke, er språkleg sett tilfeldig. At den kløyvde infinitiven skal vere så viktig for somme at dei vil gjere unntak frå alle prinsipp berre for å få halde på han, er ikkje lett å forstå for oss som ikkje har eit slik infinitivssystem. Men vi må berre akseptere at slik er det, og så får vi vone at dei kan akseptere og tolerere at vi har andre hjartesaker. Dette er ein språkpolitisk realitet vi må leve med, og derfor må vi begynne revurderingane der spørsmåla ikkje er så betente.

2) Oppgradere klammeformer og degradere lærebokformer

Ei sak eg trur Språkrådet må arbeide vidare med, er systemet for samsvarsbøyning av perfektum partisipp etter *vere, bli/verte*. Eg veit det har vore ein del høge røyster som har uttrykt misnøye med situasjonen i denne saka, men klagemåla har eigentleg mest gått på det kompliserte systemet som er oppstått pga. vedtaka om dentalutjamning. Det får konsekvensar for samsvarsbøyninga. Vi bør likevel skilje ut det som ei anna sak dersom vi skal greie å diskutere spørsmålet om samsvarsbøyning.

Situasjonen er at læreboknormalen i dag med tradisjonell bøying av både sterke og svake partisipp har talemålsoppslutning – grovt sett – berre frå Vestlandet og nokre av dei dialektane ein kallar midlands. Dette dreiar seg om 17 % av folketalet (Sandøy 1981 og 1988). I skrift ser vi samsvarsbøyning av svake partisipp mindre og mindre – samtidig som vi òg veit at ho er på vikande front i dei sentralvestlandske dialektane. Det som ser ut til å vinne fram i bruksnynorsk – både i *Bergens Tidende, Dag og Tid* og *Norsk Tidend*, for å ta dei mest sentrale «ny-norskavisene» – er tydeleg eit system med *samsvarsbøyning av sterke partisipp*, men *ikkje av svake*. I tillegg til at eit slikt system er ekspansivt i talemålet, er det òg lett å lære å meistre også for dei som vantar talemålsgrunnlaget,

for dei sterke partisippa går som adjektiv på *-en*. Det vil da heite:

dei er komme

men: *dei er bortført*

Rettskrivingshierarkiet kunne vere slik:

Samsv.bøyng pts. etter vere, bli

Berre sterke pts.	
All p.t.s.	Ingen

Samsvarsbøyning av sterke partisipp er brukt av nærmere 25 % av nordmennene.

Det finst også ein ekstragrunn til å halde på samsvarbøyning av sterke partisipp: Mange dialektar skil i dei sterke verba mellom partisipp etter *vere* og supinum etter *ha*:

di/dem har komme
di/dem e kommen

Eit slikt skilje gjeld ikkje dei svake partisippa. Reknar vi brukarane av dette siste systemet inn i talemålsgrunnlaget, blir prosenttalet ein god del høgare. (Eg har essverre ingen nøyaktige tal å vise til.) Med denne tilleggsargumentasjonen vil det rettskrivingssystemet eg her har lansert, ha svært brei geografisk støtte: den finn vi både i Nord-Noreg, på Sørlandet og ymse stader på Austlandet – i tillegg til på Vestlandet. Det burde altså bli læreboknormal. Det tradisjonelle systemet burde bli klammeform, dersom ein følgjer prinsippa i framlegget mitt.

3) Ta inn nye klammeformer

a. Det er underleg at f.eks. *t-en* i inkjekjønn av adjektiv på *-leg* og *-ig* er gått ut or norsk skriftmål. Ser ein på talemålsgrunnlaget, trur eg nok at det burde vere valfritt innafor rettskrivinga om ein vil bruke *-t*. Men det er ei sak som kunne testast nettopp mot kriteriet med ein trefylkesregel. Det tenkte systemet kunne vere slik:

Adj. på *-leg*, *-ig* inkjekj.

-
-t

b. Heile gruppa på verb med *-ere* går i vestlandske dialektar som verb med blanda bøyning (*demonstrerar - demonstrerte*), og nokre andre stader som *ar*-klasse (*demonstrerar - demonstrera*). Det einaste moglege i nynorsk i dag er at dei går som *er*-klasse (*demonstrerer - demonstrerte*). Igjen ville det truleg vere geografisk grunnlag for å ta inn fleire valfrie former. *ere*-verba burde gå som *bruke*-verba, jf. ovafor under 1b.

c. Perfektum partisipp av verb med refleksiv form kan i dag ende berre på *-st* [-s], også etter konsonant, som i f.eks. *mønst* [møts]. I dialektane nordom Dovre er refleksivendinga i denne forma *-est* [-es]; det var alt Aasen oppmerksam på (Aasen 1864: § 233, Anm.). Somt tyder på at denne forma finst òg i ein del dialektar sør om Dovre. Med eit så stort talemålsgrunnlag burde denne forma ha vore tillaten i rettskrivinga.

7. Avslutning

Slik kunne vi gå til enda fleire spørsmål, men dette er nok til illustrasjon. Det er ikkje sikkert vi skal forhaste oss med heile oppryddinga. Men med prinsipielle retningslinjer kan vi skape større konsekvens i normeringspolitikken, og vi kan få ein meir oversiktleg valfridom.

Litteratur

Breivega, Ola 1992. Det nynorske huset treng vøling. I: *Mål og Makt /92*.

Sandøy, Helge 1981. Samsvarbøyning av perfektum partisipp i nynorsk. (Konsulentfråsegn til Norsk språkråd.)

Sandøy, Helge 1982. Språkmakt og språkundertrykking. I: Hovdenak o.fl.: *Språkundertrykking*. Oslo: Det Norske Samlaget

Sandøy, Helge 1988. Samsvarbøyning av adjektiv og perfektum partisipp i norske dialektar. I: Bjørkum, A. & A. Borg (red.): *Nordiske studiar*. Oslo: Universitetsforlaget.

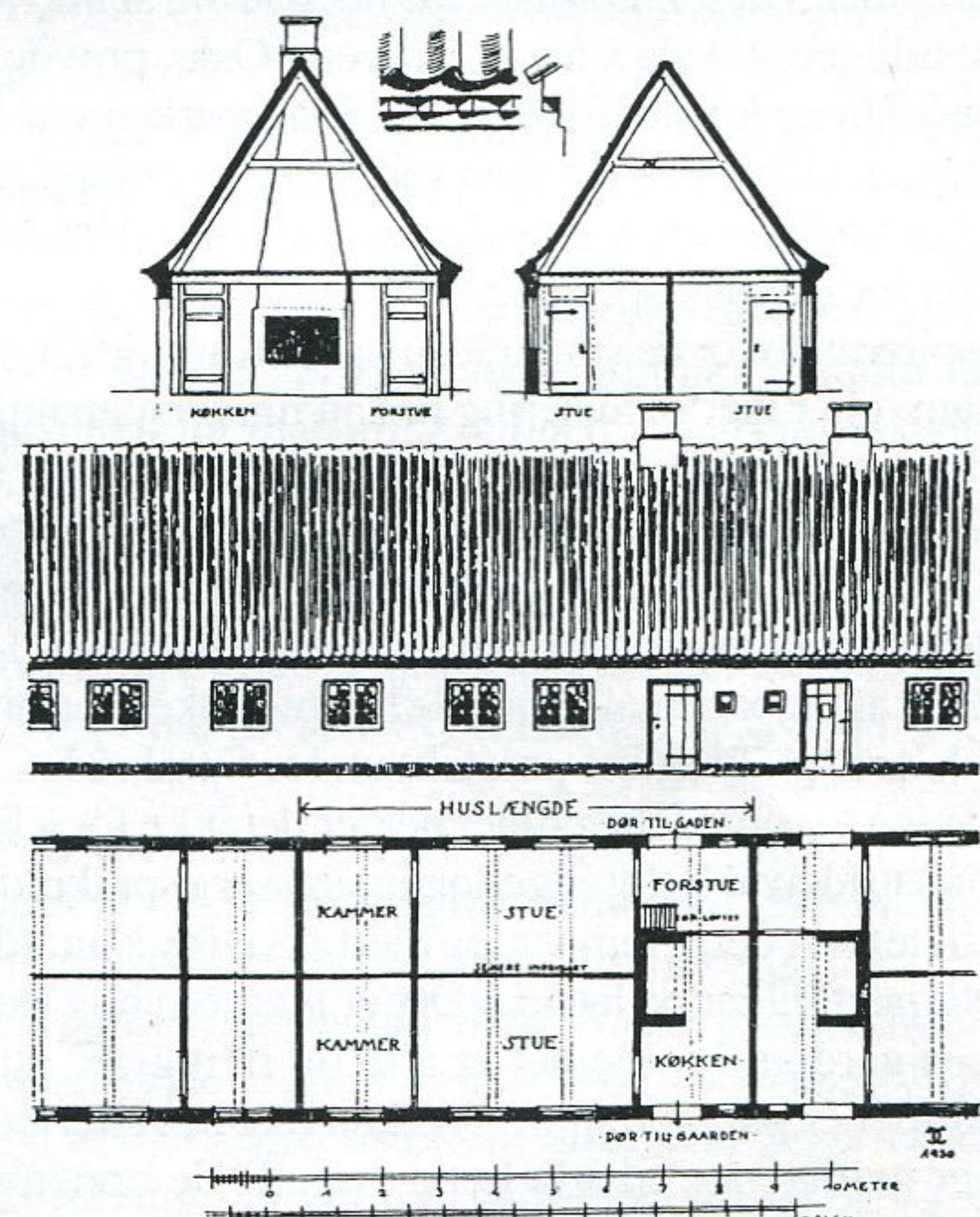
Sandøy, Helge 1993. Kjønnet på ord – eit problem. I: *Språklig Samling /93*.

Skadberg, Kåre 1987. Prinsipp som er lagde til grunn for normeringa av nynorsk det siste tiåret. I: Tove Bull o.fl. (red.): *Mål og medvit. Heidersskrift til Kjell Venås på 60-årsdagen 30. november 1987, frå vene og læresveinar*. Oslo: Novus.

Vikør, Lars S. 1994a. *Språkplanlegging*. (2. utg.) Oslo: Novus.

Vikør, Lars S. 1994b. «Om valfriheita i nynorsk.» I: *Norsklæraren 1/94.6*

Aasen, Ivar 1864. *Norsk Grammatik*. Kristiania. (Her referert til opplaget fra 1965.)

Eksempel på dansk arkitektur

Geirr Wiggen:

FOU-ARBEID OG NORSK SPRÅKRÅD

Forkortelsen *fou* er blitt allemannseie i norske utdannings- og forskingsmiljø nå, og især høgskoler og universitet legger stor vekt på det den står for: *forsknings- og utviklings-arbeid*. Norsk språkråd er derimot ikke en faginstitusjon med fou-plikter for de tilsatte, slik søsterorganisasjonen Dansk Sprognævn er. Mens de tilsatte i Norsk språkråd er kontorsjefer, (første-)konsulenter og (første-)sekretærer, er kollegaene i Dansk Sprognævn amanuenser og (senior-)forskere. Mens Språkrådet holder hus attmed Regjeringskvartalet og Tinghuset i Oslo, har Sprognævnet sin plass ved Universitetet i København på Amager. Språkrådet er et språkpolitisk parlament og språklig og språkpolitisk kontroll-, rådgivings- og forvaltningsorgan; Sprognævnet driver også fou-arbeid.

Fagpersonalet i sekretariatet for Norsk språkråd kunne også ha gjort det. Det står så visst ikke på faglig kompetanse. Gjennom snart to rådsperioder — fra januar 1988 — har den nåværende styreledelsen gjort en del opp tak til å omprofilere det daglige virket i språkråds-sekretariatet slik at fagpersonalet kunne bruke noe tid til fou-arbeid. Tid kunne forsøksvis vinnes til slikt arbeid ved å rasjonalisere styrets og fagnemndas møtevirksomhet, og dermed sekretariatets arbeid med å forberede og etterarbeide de 13-15 møtene det i regelen dreier seg om hvert år, og ved å gjøre noe med det omfattende språklig kontrollarbeidet. Da sekretariatet for noen år sia skulle flytte fra de tidligere lokala sine på Skøyen i Oslo, prøvde styret også å finne lokaler for det i Forskingsparken ved Universitetet på Blindern. Tanken var at daglig omgang med fagfeller ved universitetsinstitutta, især med dem på avdelinga for nordisk språk og litteratur, skulle virke faglig inspirerende for de språkrådstilsatte. Kanskje kunne ei slik sam- eller nærlokalisering ha fått universitetsmiljøet til å få øye på og fatte interesse for granskingsemner som Språkrådet trenger mer kunnskap om i sitt arbeid også. Men slik gikk det ikke; og lite er dessverre nytt i sekretariatets daglige virke som smaker av fou-arbeid. I stedet ser vi at fagpersonalet ganske hyppig søker permisjon for å delta i språkfaglige prosjekt utafor Språkrådet.

Når jeg tar opp dette emnet her, er det ikke for å blåse liv i motstridende holdninger og interesser i språkrådssekretariatet om dette temaet, og slett ikke for å antyde at sekretariatet ligger på latsida. Det er tvert om høg aktivitet der i gården. Problemets er å få tid til å gjøre alt det Språkrådet er pålagt å gjøre. Verken dagene eller de tilsatte er mange nok til å ta hand om alle de oppgavene Språkrådet har, og kontorsjefene må hele tida prioritere noen oppgaver framfor andre. Dels er det styret for Språk-

rådet som pålegger sekretariatet bestemte oppgaver i tilknytning til konkrete saker som kommer opp. I seinere år har det særlig vært oppgaver som knytter seg til aktuelle kulturpolitiske saker med språklige eller språkpolitiske aspekt. Slikt bryter opp kontinuiteten i det årsplanlagte løpende arbeidet og legger tidspress på de tilsatte. Dels er Språkrådets arbeidsoppgaver gitt av Lov om Norsk språkråd, som hjemler rådets virksomhet.

Det er særlig ett punkt i lova om Norsk språkråd som jeg finner altfor dårlig etterlevd, og som jeg vil framheve her. Jeg har vært opptatt av det i alle de 19 åra jeg har vært medlem av Språkrådet, og jeg er det ikke mindre nå. Det har med fou-arbeid å gjøre, og det kunne i visse deler ha vært et naturlig arbeidsfelt for sekretariatet om det hadde hatt høve til slikt arbeid. Som det nå er, faller det på fagkyndige enkeltpersoner og høgskole- og universitetsavdelingene for norsk og nordisk språk å gjøre det Språkrådet sjøl ikke greier, men som det har plikt til å ha greie på i sitt språkpolitiske virke: *å følge med i utviklinga av talt og skrevet norsk*. For det er slike utviklingstrekk som på lengre sikt kan føre målformene sammen, Norsk språkråd skal støtte opp under i sitt språkrøkts- og -planleggingsarbeid. Det står i sjølve formålsparagrafen for Språkrådet (§1.b), og det var Stortinget som i 1970 krevde den passusen inntatt i det som skulle bli Lov om Norsk språkråd: «Norsk språkråd skal (...) følge utviklingen av norsk skriftspråk og talespråk og på dette grunnlag frekke samarbeid i dyrkingen og normeringen av våre målformer og støtte opp om utviklingstendenser som på lengre sikt fører målformene sammen (...).»

Likevel blir akkurat denne faglige forpliktelsen altfor lite og for lemfeldig etterlevd. Et flertall i bokmålsseksjonen i Språkrådet ønska på 1970-tallet å få undersøkt den faktiske bokmålsbruken før det blei gjort vedtak om eventuelle endringer i bokmålnormalen. Likevel fant 1981-reforma av bokmålet, vedtatt på rådsmøtet i 1979, sted på reint språkpolitisk grunnlag uten å vente på den undersøkelsen seksjonsflertallet hadde ønska. Først i ettertid, ja, så seint som i fjor, kunne professor emeritus Egil Pettersen ved Universitetet i Bergen legge fram resultatet av en studie av ortografi og formverk i utvalgte skjønnlitterære tekster fra 1937, 1957 og 1977. Kanskje vil den bli supplert av en liknende undersøkelse av 1997-utgivelser. En parallel studie av nynorsktekster legger ellers professor Lars S. Vikør fram i 1995.

Satt i system, med plass i Språkrådets løpende sekretariatsarbeid og med den effektiviteten moderne edb-utstyr kan tilby i stordatakrevende studier som dette, kun-

ne Språkrådet ha hatt bedre faglig grunnlag for sine språkpolitiske vurderinger enn det har hatt til nå. Kunnskap om bruken av skriftspråksformer kunne ha vært løpende oppdatert til bruk når det trengtes, ikke levert på etterskudd etter skippertaksmetoden. I høst har språkrådssekretariatet endelig fått nytt, avansert datautstyr som knytter det til Uninett og gir det tilgang til språkfaglige databaser, og da åpner det seg muligheter for framtida.

Enda mer mangler det dekkende kunnskap om talemålsutviklinga i landet vårt. Bare sakte og gradvis er norsk dialektologi blitt mer samtidsretta og sosiolingvistisk variasjonsorientert; og etter at entusiasmen for sosiolingvistikk og talemålsgransking på 1970-tallet dabba av i løpet av 1980-tallet, er det bare få enkeltstudier som ser dagens lys nå. Ved universiteta og noen av høgskolene er det bare noen få, både i personalet og blant studenterne, som har eller velger talemålsbeskrivelse som sitt arbeids- og interessefelt. Sverige har et institusjonalisert granskingsmiljø for slikt ved Universitetet i Uppsala, FUMS ("Forskningskomitéen för modern svenska"), og Danmark holder seg med et dialektforskningsinstitutt i København som har flere medarbeidere enn noen norsk parallel. Det kommer det mye godt utav. Mange hundre av de publikasjonene de to fagmiljøa har beskrevet samtidsdansken og -svensken i bare de siste tiåra.

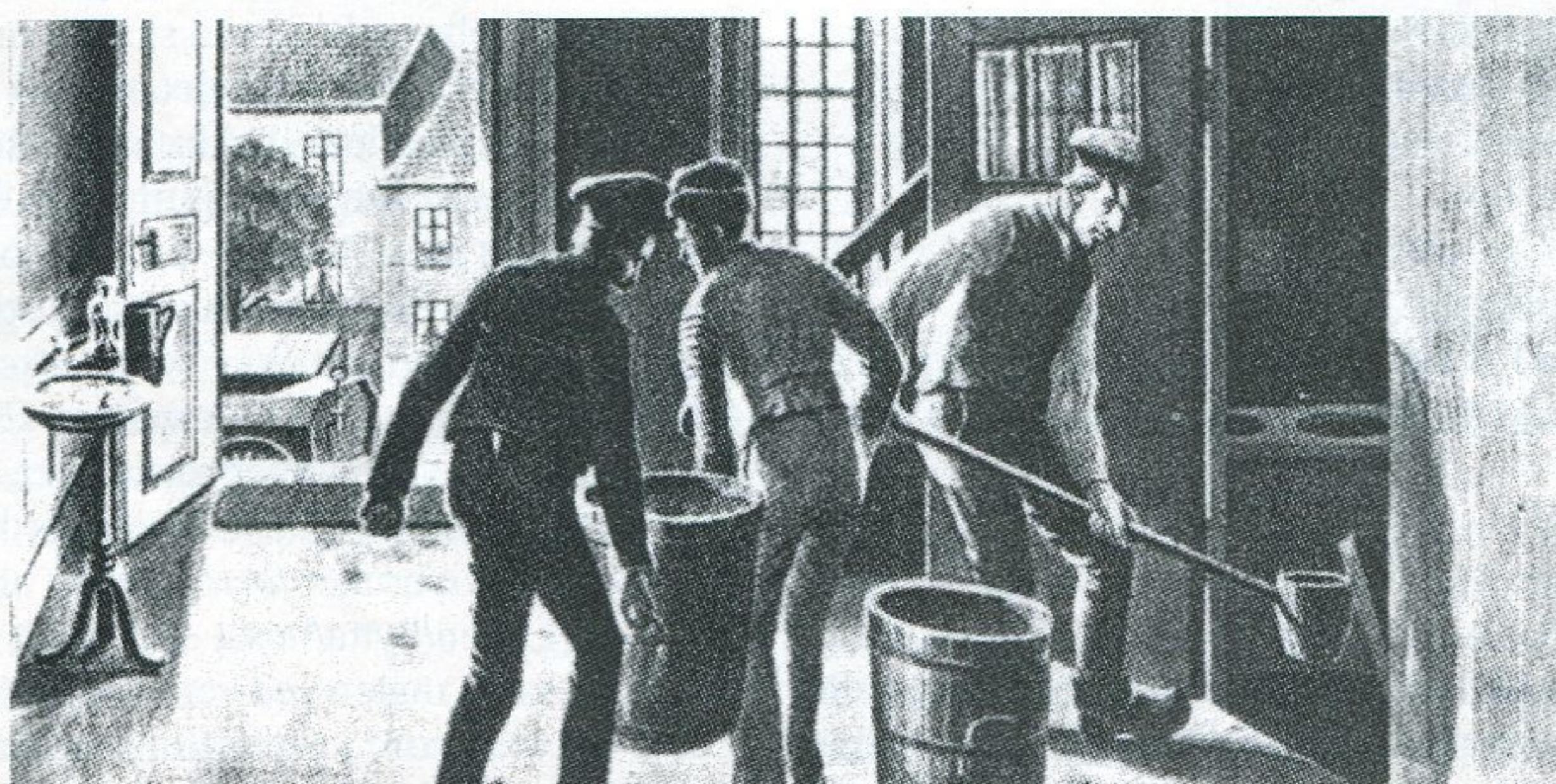
I Norge er saksområdet opplagt underprioritert. Det mangler miljø for og initiativ til dekkende undersøkelser av norsk talemåltilstand og -utvikling. I våre dager skjer det trulig ei mer rivende og omdannende utvikling av talemåla våre enn på lenge, slik samfunnet er under omforming. Og akkurat i den situasjonen mangler det alt så gode, samordna fagmiljø med ansvar for å følge med i det som skjer. Det gjelder ikke minst i de folkerike sørøstnorske områda.

Det er et tankekors: I Norge har vi en unik respekt og toleranse for talemålsvariasjon. Skriftspråksnormeringa vår har så lenge den har eksistert som offentlig anliggende, bygd på former og strukturer i talemåla og respekten for dem. Likevel har vi ikke lenger dekkende kunnskap om samtidsutviklinga av talemåla. Vi burde ha et entusiastisk fou-miljø for talemålsgransking som favner landsvidt med løpende granskingsprosjekt som kunne trekke

til seg både hovedfags- og doktorgradsstudenter.

Da først kunne Norsk språkråd få høve til å leve opp til den lovpålagte plikta til å følge med også i talemålsutviklinga. Det trenger det i språkrøkts- og -planleggingsarbeidet sitt. På akkurat dét området kunne det neppe utføre mye fou-arbeid sjøl, dersom sekretariatet ellers tillot en fou-komponent i det løpende virket sitt. For talemålsforsking krever mer tid og kontinuerlig innsats enn det meste av annen språkforsking. Det må derfor være de vitenskapelige institusjonene som nå må ta ansvar for å styrke norsk talemålsgransking. Og ansvaret bør nettopp være institusjonelt, ikke bare bero på interesserte enkeltindivid.

En særskilt grunn til å skrive i *Språklig Samling* om mangelen på dekkende og målretta talemålsforsking nå, er at Landslaget for språklig samling er den språkpolitiske organisasjonen i landet som framfor alt har sin styrke i mange medlemmers språkfaglige kompetanse. Fra dem kunne det komme noen initiativ. Og skulle noen sitte inne med aktuell talemålskunnskap eller fra nå av legge i veg med talemålsgransking som har betydning for det språkpolitiske arbeidet i Norsk språkråd, så skal de vite at Språkrådet fra 1995 av vil gi ut *en ny skriftserie* med rom for artikkelsid og monografier også om slikt. Jon Grepstad heter den nylanserte informasjonskonsulenten i Norsk språkråd, og han har det praktiske ansvaret for den nye skriftserien. Også fou-arbeid som er språkpolitisk interessant, skal nå kunne legges fram fra Språkrådets side, jamvel om det er utført utover Språkrådet sjøl. Fra Språkrådet sjøl kan en i første rekke vente stoff fra konferanser rådet arrangerer, fra granskingsarbeid rådet initierer, men ikke sjøl utfører (f.eks. de formstudiene i skjønnlitteratur som jeg har nevnt ovenfor), og tilrettelagte saksdokument som sekretariatet utarbeider for rådet, styret og, især, fagnemnda, og som stundom har fou-karakter. Ellers er vi ikke flere her i landet enn at vi må ta ansvar for utviklinga av språket vårt, alle sammen. For de vitenskapelig skolerte gjelder det også på måter som innebærer forskings- og utviklingsarbeid. Der — i framskaffinga av sjølve kunnskapsgrunnlaget for norsk språkrøkt og -planlegging, og især når det gjelder utviklinga av talt norsk — skulle det være en teig å arbeide på for de mange språkyndige i Landslaget for språklig samling.

Fou-arbeid er ingen drittjobb

PERFEKTUM PARTISIPP I NYNORSK — UNØDIG KOMPLISERT?

Reforma i 1981

Norsk språkråd gjennomførte i 1981 ein ikkje så liten revisjon når det gjeld bøyninga av perfektum partisipp i nynorsk. Det vart nemleg opna for at ein ikkje behøvde ha samsvarsbøyning av perfektum partisipp, med visse unntak. Mens ein tidlegare måtte skrive

Han/ho er skriven

Dei er skrivne

så kan ein nå innafor den vidare rettskrivinga (men ikkje i læreboknormalen) skrive

[Han/ho/dei er skrivi/skrive]

Dette kunne sjå greitt ut, men det viste seg etter kvart at det vart nokså komplisert å gjere greie for kva som er tillati, og kva som ikkje er det.

Eg trur at det er ein veikskap ved systemet at det er så vanskeleg å gjere greie for kva for former som er tillatte, og kva former ein ikkje kan bruke. Tanken er vel at dei fleste skal kunne skrive om lag som dei talar, men det er framleis mange former som ikkje er tillatne, og dermed må ein lære systemet om ein skal vite at det ein gjer, er rett. (Av det som ikkje er tillati, men som likevel finst i fleire dialektar, er t.d. *Vi er kommen fram*.) Det er og eit problem for alle dei lærarane og andre som skal rette og dermed avgjere om det andre skriv, er rett.

Eit system med unntak

Det som er komplisert i dette systemet, er dels det at det er fleire unntak frå regelen om at ein kan la vere å samsvarsbøye, dels dei mange formene som er tillatne.

Det er nemleg fleire unntak frå regelen om at ein ikkje treng bøye partisippet. Unntaka gjeld partisipp i attributiv stilling (dvs. når partisippet står direkte til eit substantiv, som i *ei låst dør*). Det er nemleg slik at ved sterke verb må ein her likevel bøye partisippet:

ein skriven stil

ei skriven bok

eit skrivi/-e hefte

skrivne bøker

Og ved svake verb må ein bøye partisippet i tal (dvs. fleirtal) (vi ser heile tida bort frå a-verb, som aldri blir bøygde):

ei låst dør

låste dører

*låst dører

Talbøyning er mao. obligatorisk i attributiv stilling ved alle partisipp. Dette er neppe nødvendig å fortelje den som har norsk som morsmål, men det syner at det er misvisande å seie at partisippet i attributiv stilling kan vere ubøygt,

for talbøyninga kjem ein ikkje utanom. Når det likevel blir sagt at ein også her kan ha ubøygde former, så gjeld det berre eintal og tyder da at ein kan bruke same form i alle kjønn (genus) i eintal, t.d. slik:

ein nyleg bygd skole

ei nyleg bygd hytte

eit nyleg bygd hus

Eit modulsystem

Ein komplikasjon, om ein skal lære seg systemet, er også at ein kan ta ut visse delar av systemet og samsvarsbøye, mens ein ikkje gjer det i andre delar. Ein kan ikkje her velje heilt fritt, men etter visse prinsipp. Ein kan nemleg gjøre eitt av følgjande:

1) bøye alle partisipp (= læreboknormalen)

2) bøye sterke verb, men ikkje svake

3) bøye sterke verb i attributiv stilling, men ikkje i predikativ stilling, og heller ikkje bøye svake verb i attributiv og predikativ stilling.

Språkrådet har også opna for ikkje bøygde "uekte partisipp", dvs. adjektiv som er avleidde av eller samansette med partisipp som etterledd: *ulåst*, *nylagt*, *heimkommi* osv. Også her kan ein la vere å bøye, men berre når ein gjer det same med vanlege partisipp. Og slike "uekte partisipp" som byggjer på eit sterkt partisipp, må bøyast i attributiv stilling:

ein nyskriven artikkel

*ein nyskrivi artikkel

Konsekvens

Eit problem er også floraen av former som har oppstått, i tillegg til kravet om konsekvens mellom ulike former. Den såkalla ubøygde forma skal normalt vere identisk med nøytrumsforma. Men det er også sagt at denne forma, når det er mogleg, skal ha same konsonant som preteritum. For ofte kan preteritum ha to endingar, anten to hovudformer eller hovud- og sideform. Da skal den ubøygde forma ha same endingskonsonant som den ein bruker i preteritum. Eit eks.: Verbet *føre* har både *førde* og *førte* som hovudformer i preteritum. Om ein bruker *førde* og ikkje samsvarsbøyer partisippet, skal det heite:

[Låven/hytta/huset er oppførd i tre]

Om ein derimot bruker *førte*, blir det slik:

[Låven/hytta/huset er oppført i tre]

Det er på same måten ved verb med hovud- og sideform, f.eks. *dømme*, som i preteritum heiter *dømde* [*dømte*].

Om ein bruker *dømde*, får ein

[Han/ho/det/dei er dømd]

men om ein bruker [*dømte*], får ein
[Han/ho/det/dei er dømt]

Denne regelen kan i nokre høve føre til at former som ein elles kan bruke, ikkje blir tillatne når ein ikkje samsvarsbøyer. Eit slikt døme finst ved *byggje*, som har både *bygd* og *bygt* som partisipp. Men preteritum heiter *bygde*, og den ubøygde formen blir da *bygd*. Når ein vel å ikkje samsvarsbøye, må det derfor heite:

[Låven/hytta/huset/husa vart bygd for fort]
ikkje: [*Låven/hytta/huset/husa vart bygt for fort]

Ein kan altså skrive

Huset vart bygt
i læreboknormalen, men ikkje eingong innafor den vidare rettskrivinga når ein vel å ikkje samsvarsbøye.

Som sagt får ein også mange former. Når eit verb har dobbeltformer, fører det ofte til at hankjønn/hokjønn får tre ulike tillatne former ved såkalla ubøygt partisipp. Verbet *drøyme* heiter i preteritum *drøymde* [*drøymte*], men ein har også [*drømme*] med preteritum [*drømte*]. Dermed kan det i hankjønn/hokjønn heite både *drøymd*, [*drøynt*] og [*drømt*], alt etter kva form av verbet ein bruker.

Eit enklare regelverk?

Eg trur at ein kunne ha oppnådd det meste av det ein ville med ein langt enklare regelverk. Ein kan forstå at det var grunn til å revurdere systemet med samsvarbøyning i predikativ stilling. Men var det like god grunn i attributiv stilling? Det har heller ikkje Språkrådet meint, sidan bøyning er obligatorisk ved sterke verb, og talbøyning obligatorisk også ved svake verb. Men er ikkje det ein indikasjon på at her står samsvarbøyninga såpass sterkt at det ikkje var grunn til å gjøre noko med ho?

Ein kan vel også stille spørsmål om Språkrådet her ikkje kastar litt blår i auga på folk, for det seier at ein kan la vere å samsvarsbøye i attributiv stilling, men det kan ein jo faktisk ikkje, for talbøyninga slepp ein ikkje unna. Og da er resten berre eit spørsmål om kva konsonant ein skal ha.

Eg trur at ein i staden kunne ha sagt om lag slik:

Perfektum partisipp kan i rettskrivinga, men ikkje læreboknormalen, vere ubøygt etter *vere*, *verte*, *bli*. Ein bruker da nøytrumsforma, dvs. den ein bruker etter *ha*, *få*.

Og om ein ville presisere det:

I attributiv stilling skal partisippet bøyast i kjønn og tal i samsvar med det substantivet partisippet står til.

Dermed kunne ein ha løyst det problemet ein hadde, men utan å lage mange innfløkte reglar.

Det er også andre moment som talar for å halde på bøyning i attributiv stilling. Om ein ser på bokmål, så ser ei at også der finst samsvarbøyning i ein viss monn, noko som fortel oss at det er skilnad på predikativ og attributiv stilling:

ei kjent dame
kjente damer
en avskåren blomst
et avskåret kålhode
avskårne blomster

Når det er skilnad på predikativ og attributiv stilling her, så heng dette kanskje saman med at partisipp som står i attributiv stilling, står adjektiv mykje nærmare Vi kan få ei låst dør
og ei ulåst dør

Ulåst må her reknast som adjektiv, for det finst ikkje noko verb **ulåse*. Men prefikset *u-* endrar normalt ikkje ordklassen, og dermed talar mykje for at *låst* også er adjektiv. Og på same måten kan vi få

nylagde egg
men ikkje noko verb **nylegge*, og dermed skulle kanskje ikkje berre *nylagt*, men også *lagt* reknast som adjektiv (her).

Nå kan ein rett nok også ha slike ord i predikativ stilling, men da er nok slike ord å rekne for adjektiv og predikativ

dørene var ulåste
egga er nylagde

Derfor får også bokmål her ofte samsvarbøyning:

... og om ikke alle er nybade, så .. (Solstad 1987)
Stemplene der var blitt nedslitte, (Solstad 1987)
disse sukkene er helt feilplasserte (Jacobsen 1992)

Språkrådet kallar ord som *nylagt* og *ulåst* "uekte partisipp", og også slike kan ein la vere å samsvarsbøye. Men dette er vel helst å rekne for adjektiv, og samsvarbøyninga står her sterkt, så det var ingen sterke grunnar til å opne for ubøygde former.

Konsonant i hankjønn/hokjønn

Som sagt ovafor er spørsmålet om bøyning eller ikkje bøyning i attributiv stilling eigentleg eit spørsmål om konsonant i endingane i eintal, altså -*d* eller -*t* (og -*dd* eller -*tt*). Dersom ein meinte at det var viktig å opne for skrivemåtar som

ei nyleg oppført hytte
ein nedbrent bygning

o.l., så kunne ein vel også ha gjort det på ein annan måte. For i staden for å seie at ein kan la vere å bøye partisippet i attributiv stilling (som ein altså faktisk ikkje kan gjere fullt ut), kunne ein ha innført nye tillatne former i det bøygde partisippet. Ein kunne altså ha sagt om lag som så:

Partisipp med valfrie former -*de/-te* i preteritum, får valfritt -*d/-t* i hankjønn/hokjønn og -*de/-te* i fleirtal.

Partisipp med [-*te*] som sideform får [-*d/-t*] som sideform i hankjønn/hokjønn og [-*de/-te*] i fleirtal.

Eks.:

<u>hankj./hokjønn</u>	<u>inkjekjønn</u>	<u>fleirtal</u>
førd/ført	ført	førde/førte
brend [brent]	brent	brende [brente]
osv.		

Mot dette kunne ein seie at ein da ikkje ville få fram sambanden i bøyningssystemet, mellom t.d. formene i preteritum og i partisippet. Men om nå det skulle vere eit problem, så meiner vel dei fleste at det gjeld eit prinsipp om konsekvens generelt, som ville ta vare på det problemet. Det er jo heller ingen regel om at om ein bruker [*dømte*], så bør ein og bruke [*brente*] og *førte*, men nokre vil-

le kanskje seie at mangel på konsekvens mellom slike former er like alvorleg som tilsvarende mangel på konsekvens mellom preteritum og partisipp.

Konklusjon

Regelverket som gjeld bøyingen av perfektum partisipp, eller rettare sagt ikkje-bøying av partisippet, er komplisert. Det er meint å vere enkelt ut frå brukaren sitt synspunkt, men det er ikkje enkelt om ein vil eller må kjenne heile systemet.

Når systemet er komplisert, kjem det dels av at det gjeld ulike reglar for ulike tilfelle (om partisippet står predikativt eller attributivt, om det er sterkt eller svakt, og om det er ekte eller "uekte"), dels at det er mange tillatne former ved kvart partisipp.

Regelverket er også upresist på den måten at det seier at ein kan la vere å bøye svake partisipp i attributiv stilling, men det er ikkje heilt korrekt, når talbøyning er obligatorisk.

Regelverket kunne ha vori enklare om ein hadde til-

lati å ikkje samsvarsbøye berre i predikativ stilling. Partisipp i attributiv stilling står adjektiv mykje nærmare, og grunnane til å gå bort frå samsvarsbøytinga var der mykje mindre.

Ein regel om å oppheve samsvarsbøytinga i predikativ stilling hadde truleg avhjelpt dei fleste problema folk hadde med samsvarsbøytinga. Men om ein nå meinte at det var ønskjeleg å tillate formene med *-t* også i hankjønn/hokjønn og i fleirtal i attributiv stilling (det er stort sett det reglane om ikkje-bøying i attributiv stilling går ut på), så kunne ein ha gjort det mykje greiare ved å tillate formene, slik ein elles plar gjere, i staden for å innføre nye prinsipp, som ein likevel ikkje kan gjennomføre fullt ut.

Bibliografi:

Jacobsen, Roy 1992: *Fata morgana*. Oslo:

Cappelen

Solstad, Dag, 1987: *Roman* 1987. Oslo: Oktober.

Usemjø om kongruensbøytinga

Helge Gundersen:

Å FALLBY SINE VARER PÅ UNDERVISITETET

Litt om «folkeetymologi»

Den noe mystiske hovudoverskrifta til denne artikken er bare kokt i hop for å demonstrere det språklige fenomenet som tradisjonelt blir kalla folkeetymologi. Vi har nemlig to eksempel på dette fenomenet i overskrifta. Mange vil vel sjå at undervisitetet er ei omlaging av universitetet. Fleire vil nok ha problem med å ta førekomst nr. 2: fallby er ein vanlig skrivemåte for det som også heiter falby...

Men kva vil så «folkeetymologi» seie for noe? Som lingvisten Raimo Anttila skriv: «The term is quite technical, because it is neither folk nor etymology.» Det som misvisande blir kalla folkeetymologi, er endringar av ordstrukturar (altså *morfologiske* omtolkingar) som særlig gjeld «hovuddelane» i orda – i motsetning til endingar og forstavingar. Når *skar* blir til *skjerte*, har vi fått ei ny bøyning; når *forholdsreglar* får varianten *forhandsreglar* (eller helst bokmål *forhåndsregler*), har det derimot skjedd noe med ein «tyngre» del av ordet. Eit ord blir omtolka etter påverknad frå eit anna ord eller ein annen orddel. Slike omtolkingar kan sjølvsagt vere gjort i spøk eller vere talegleppar, men når ein snakkar om folkeetymologi, tenker ein primært på ubevisste omtolkingar som har festa seg i ordforrådet hos minst éin person. (Ofte kan det likevel vere vanskelig å seie sikkert om slike omtolkingar har vori ubevisste eller ikkje.)

Eksempel

Ein del eksempler skulle gi ei intuitiv forståing av kva det dreier seg om, før vi skildrar fenomenet litt meir utførlig. Da kan vi jo starte med å seie meir om orda i overskrifta. *Undervisitet* er den mest vidjetne skandinaviske folkeetymologien, men han hører fortida til. Forma skal ha blitt brukt i både Norge, Sverige og Danmark i forrige århundret. Det er sjølvsagt verbstammen *undervis-* som har sniki seg inn i ordet, og det passar jo bra med at det blir undervist på universitetet. *Fallby/falby* har samanheng med eit adjektiv *fal* «til sals», som no nærmast er forelda. Mange ser nok *fallby* heller i samanheng med ordet *fall* og assosierer kanskje til «tilbod, prisfall».

På svensk heiter det *armbåge* om det som i norsk skriftspråk heiter *olboge* eller *albue*. Former med *arm* kan ein framleis høre av ein og annen eldre person på ulike stader i Norge. I romanen *Allis sønn* av Magnhild Haalke (1935) er *armbue* gjennomført, openbart som eit dialektinnslag. *Ramsvar* koplar vi til det *ram* vi også har i *ramsterk*, men frå først av heitte det *ramnsvar*, «svart

som ein ramn». *Professorisk* (frå *provisorisk*) skal vere observert i både eldre og nyare tid. Ein stygg uvane noen har, er å gå på *nachtspiel*, som enkelte uttaler det (jf. tysk *nacht* «natt»).

Regionsjukehuset i Trondheim kjem neppe til å endre namn til *Religionsjukehuset*, som ein person kalla det (uttalt *relioon-*). Vi har kommi inn i ei avdeling med sjukdom og død som tema: *Likparade* ser ut til å ha vori ein ikkje så uvanlig skandinavisk variant av *lit de parade* på 1800-talet. *Liggeparade* fans også, i allfall i København. Ein eg kjenner, har alltid klart assosiert *likvidere* «ta livet av» med *lik* «død lekam».

Det får vere nok makabert for denne gongen. *Fruktstol* (frå *fluktstol*) er det noen ungar som seier, og enkelte held fram med å bruke denne forma; ein tjueåring skreiv *fruit chair* i ein engelskstil. Ein femteklassing skreiv *hell's herring* om det som på bokmål heiter *helvetesild*, og ein annen person analyserte ordet som *helvete + sild* til ho var oppe i tjueåra. Svært mange (men ikkje alle) oppfattar det forresten som at *flukt-* i *fluktstol* har å gjøre med at ein flyktar frå stress og mas og gjør utflukter. Historisk heng visst leddet saman med at stolryggen går i *flukt med setet*. *Dianøytralt* for *diametralt* var det ein som visstnok sa heilt opp i tenåra. Frå fotballens verd har vi uttrykk som *opp-side* og *dørlinje*, eller *offside* og *dødlinje*, som det også heiter...

Hittil har vi haldi oss til enkeltord, men *faste uttrykk* (*idiom*) kan vi også ta med. At noe var *ein strek i berekninga* (< ... *rekninga*), har eg sjølv observert. Ein fintrønder ville ikkje ha på seg at han/ho brukte dialektforma *kvitt* (jf. fargen), så vedkommande kalla heller spørjeleiken for *hvitt eller dobbelt*. I den engelskspråklege avisa *Saga Weekly Post* i Stavanger stod det *White or double* i ei programoversikt for NRK. Hossen ungar gjerne tolkar songteksten *her kommer dine arme små*, er velkjent. Mindre kjent er det at vaksne personar held fram med å oppfatte det som at det har noe med *armor* å gjøre.

Noen typar

Noen av dei eksempla eg har nemnt, er individuelle avvik frå språkkonvensjonen, som *religionsjukehus*, *dianøytralt* og tolkinga av *likvidere*. Andre folkeetymologiar er konvensjonelle, som *ramsvar* og 1800-talets *likparade*. (At noe er konvensjonelt, vil seie at det er felles for språkbrukarar i ei gruppe eller eit samfunn og også blir oppfatta som felles av desse menneska.)

Som vi alt har sett, fins noen folkeetymologiar i bar-

nespråk, mens andre fins hos vaksne. På same måten som med andre typar av såkalla analogiske endringar (som f.eks. *gådde* for *gikk*) er folkeetymologi vanligare i barnespråk enn hos vaksne. Mange kan fortelje om omtolkingar som *studieteknikk* > *studioteknikk*, *skolemoden* > *skolemodig*, *internatet* > *vinternatet*, *sirkus* > *sirkhus* og *japansk ris* > *japansk gris*.

Mange folkeetymologiske endringar er innhaldsmessig motiverte. Noen eksempel på det er *forhandsreglar* (det er noe ein tar på forhand), *armbue* (olbogen er ein del av armen) og *undervisitet*. Men ord kan også endre seg etter bare lydsida til påverkarordet: *professorisk* (< *provisorisk*), *regionsjukehus* (< *regionsjukehus*) og *dianøytralt* (< *diametralt*) har nok ikkje noe med betydningane «professor», «religion» og «nøytralt» å gjøre.

Oftast har vi ei *lydendring* i ordet, som f.eks. i *albue* > *armbue*, *provisorisk* > *professorisk* og *regionsjukehus* > *regionsjukehus*. Men det er ikkje så uvanlig at uttalen er uendra, som i *likvidere*, *dørlinje* (uttalt *døølinje*) og *kvitt* eller *dobbelt* (hvitt er bare ei såkalla hyperkorrigering som gjør at omtolkinga av *kvitt* blir «synlig» for oss).

Kva skjer?

Det som skjer i sjølve omtolkingsprosessen, er enten at omtolkaren hører avsendaren seie noe anna enn det avsendaren faktisk seier, eller at omtolkaren hentar fram ordet annleis frå hukommelsen enn slik han/ho hørte det. I det første tilfellet kan for eksempel A høre B seie *fruktstol*, enda det er *fluktstol* B seier. I det andre tilfellet kan A først høre/lese *universitet*, men så hugsar han ordet som *undervisitet* når han skal bruke det sjølv. Same kva: Ordet blir kopla til eit anna ord eller ein annen orddel som omtolkaren alt har godt innprenta i hukommelsen, i desse to tilfella hhv. *frukt* og ordstammen *undervis-*. Ordet blir altså omtolka etter eit ord eller ein orddel som er meir «kjent». Slike ukonvensjonelle tolkingar avorda kan eventuelt spreie seg til andre språkbrukarar, slik at dei nye tolkingane blir konvensjonelle.

Folkeetymologi var vanligare (i vår kulturkrins) på 1800-talet enn i dag. Skriftkulturen har festa seg godt i alle samfunnsgrupper, og samfunnet har i det heile tatt blitt meir einsarta når det gjeld ordforrådet. Den morfolgiske strukturen ordstammen har i skrift, blir ikkje så lett endra på i tale. Det ein oftast kjem over i dag, er kanskje former som *nachtspiel* og *forhandsreglar* (den siste er nokså vanlig), som ikkje er så lette å legge merke til «i farta».

Det språkbrukarane oppnår med omtolkingane, er at orda blir meir funksjonelle; dei blir lettare å forstå, lære, hugse og bruke. Ein får kopla eit ord ein ikkje bruker så veldig mye (f.eks. *fluktstol*), til eit anna element som så å seie ruver meir i bevisstheita (f.eks. *frukt*). Da blir ordet lettare å hanskas med. Funksjonalitet er ei viktig drivkraft for språkendringar generelt. Når vi f.eks. begynner å seie *skjerte* mot tidligare *skar*, koplar vi ordet til ein bøyingsmåte som står sterkare, og det blir meir funksjonelt.

Etymologi?

Uttrykket «folkeetymologi» er fleirtydig. Ordet etymologi vil seie «ordhistorie» eller «tolking av opphavet til eit ord». Ei nyare betydning av uttrykket folkeetymologi er rett og slett «dårlig etymologi utført av lekfolk». Da betyr ordet eigentlig det same som noen har kalla «lærd etymologi», som uvitskaplige embetsmenn og akademikrar dreiv med i middelalderen og framover, bare at det i nyare tid meir er folk flest, og ikkje så mye lærde, som driv med slike halslause gjetningar om kva forskjellige ord kjem ifrå historisk sett. (Av og til kan ein sjå ei tredje betydning av uttrykket folkeetymologi: «namneforklarande segn», såleis i trebindsverket *Vårt eget språk*.)

Uttrykket folkeetymologi i «mi» betydning, derimot, blei lansert i 1852 av ein tyskar som passande nok heitte Förstemann. Med ledet «folke-» hadde han den romantiske førestillinga om folket som kollektiv opphavsperson i tankane, jf. termar frå same tida som «folkemusikk» og «folkedikting». Dessverre meinte han også at folkeetymologi var ei spesiell form for etymologi, ein slags ubevisst etymologi, og denne ideen har levd vidare like fram til i dag, trass i at ein del folk har opponert mot han nesten frå første stund. Liknande termar som har vori brukt, er «synkron etymologi» og «assosiativ etymologi». Tanken er at når ein koplar eit ord til eit anna ord som er meir kjent, søker ein seg ubevisst tilbake til etymologien til ordet. Når noen (f.eks. ein liten unge) seier *fruktstol* (jf. over), blir det da sett som ein etymologisk rekonstruksjon av *fluktstol*. Dette er ein av dei meir bizarre ideane i lingvistikken (og det vil ikkje seie lite). Viss det å assosiere *fluktstol/fruktstol* med *frukt* er etymologi, korfor er ikkje da det å assosiere ordet med *stol* etymologi? I begge tilfelle har vi at eit ord som er nytt for språkbrukaren, blir assosiert med eit kjent ord, hhv. *frukt* og *stol*. Forskjellen ligg i at det er konvensjonelt å kople ordet til *stol*, mens det ukonvensjonelt å kople det til *frukt*. Disse tinga har ikkje det minste med ordhistorie å gjøre. Det er mye meir fruktbart å sjå «folkeetymologi» i samanheng med andre morfolgiske nytolkingar som f.eks. *skar* > *skjerte* (jf. over), der ein ikkje ville komme på ideen om at vi har «assosiativ etymologi». «Folkeetymologi» er altså ikkje etymologi!

Er det feil?

Er folkeetymologi språkfeil? Her må vi først avklare kva ein bør meine med «feil». Sjølv synes eg at språkfolk generelt bruker dette ordet for mye – det har eit stenk av språklig maktsjuke og forelda pedagogikk over seg, i tillegg til at det er forferdelig upresist. Uttrykket kan vere praktisk i noen samanhengar, men helst vil eg i staden f.eks. snakke om «avvik» og «konvensjonalitet». Som eg nemnte over, kan eit språklig uttrykk vere ein del av språkkonvensjonen eller vere eit individuelt avvik frå konvensjonen, frå norma. Det er ein glidande overgang mellom kva som er konvensjonelt, og dermed er ein del av f.eks. det norske språket, og kva som ikkje er det. Er f.eks. *forhandsreglar* norsk? Svært mange bruker denne forma, også på trykk, og eg trur at svært mange av dei framleis ikkje ville meine at ordforma var «feil» dersom ein bad

dei om å tenke etter. Likevel er det nok ein del som reagerer på ordforma og aldri ville ha brukt ho sjølv. Det er kanskje vanskelig å seie utan vidare om *forhandsreglar* er ein del av ei norm eller er eit avvik frå norma. (Lingvistar har gjerne ei litt anna språkkjensle enn folk flest etter å ha lesi ordbøker, etymologiar osv., slik at det kan vere vanskelig for dei å vite kva som er norma for andre folk. Det kan jo vere for tynt å dømme ut frå si private språkkjensle – lingvistens intuisjonar er ikkje meir verdt enn dei andre folk har. På den andre sida burde lingvistar betre enn andre hatt ei oversikt over språkkjenslene til folk.)

Men i prinsippet er altså språklige uttrykk meir eller mindre konvensjonelle og meir eller mindre ukonvensjonelle, sjølv om ein måtte ha vanskar med å plotte dei enkelte uttrykka presist inn på skalaen. I den grad ei språklig endring er ukonvensjonell, er ho «feil», og i den grad han er konvensjonell, er ho «ikkje feil». Her kan vi vere ueinige om kor vi skal sette ei slags grense (om vi skulle ha behov for det), og vi kan vere ueinige om kor liberale vi skal vere med omsyn til å godta formene i skriftspråket (ein er gjerne meir restriktiv i skrift enn i tale). Men slike ueinigheter vil gjelde alle slags språkendringar, ikkje bare folkeetymologi. Ofte får ein inntrykk av at folkeetymologi står i ei slags *normativ særstilling* – at det per definisjon er «feil». Språkfolk som elles stiller seg

nøytrale til språkendringar (som fagpersonar), kan gjøre unntak for folkeetymologiar, som dei latterliggjør eller t.o.m. kjem i harnisk over. (Eit ekstremt eksempel på dette siste er elles den kjente lingvisten Saussure i begynnelsen av vårt århundre.) Folkeetymologi er verken meir eller mindre «feil» enn andre endringar. Ingen type språkendring kan vere «feil» som sådan. Dersom ein vel å kalte individuelle avvik frå konvensjonen for «feil», blir ein folkeetymologi feil i den grad han er individuell, og ikkje-feil i den grad han er konvensjonell. Dette blir som med alle andre innovasjonar i språket. At ei folkeetymologisk endring ikkje samsvarer med *etymologien* til ordet (*fluktstol* kjem ikkje frå *frukt*), er irrelevant. Det er heilt vanlig å meine at etymologi skulle ha noe å seie i denne samanhengen. Språket er eit omskiftelig fenomen, der endringar skjer uavbroti og på alle plan: både i lydlæra, ortografien, betydningsslæra, ordlæra, syntaksen og tekstbygginga, og med omsyn til ordstrukturar gjeld dette både for endingar, forstavingar og «hovuddelane» av orda. I dette bildet verkar det sært og umotivert å meine at «hovuddelane» av orda ikkje skulle få lov til å slå inn på eit nytt spor (at *forholdsreglar* skal bli kopla til *forhand*), fordi det ikkje «stemmer med» det orddelen kjem i frå historisk. Etymologi kan ikkje vere rettesnor for kva vi reknar som «riktig» og «galent».

Det følgjande viser at «folkeetymologi» framleis kan spele ei viktig rolle på sentrale livsområde. Forfattaren av ei «lett» spalte i studentavisa Universitas har overhørt denne samtalen mellom to jenter:

- Ja, og så skjønte jeg jo at han la an på meg da, han er jo ganske söt og sånn....
- Ble det noe da?
- Nei, han sa til meg at Ibsens retroperspektive teknikk er helt fantastisk.
- ?
- Herregud, det heter jo **retrospektiv**....

(Frå studentavisa *Bøygen* nr. 2-1993)

Helge Gundersen:

«Feil» og «feil»

I nr. 1-1994 av Språklig Samling hadde jeg et stykke jeg kalte «To samanblandingar». Der gjorde jeg kort greie for et par tilfeller av at «skitt og kanel» blir blanda sammen i språkdiskusjoner. Her kommer et nytt innlegg i samme ånden. Mens jeg forrige gang delvis holdt meg innafor talespråket og delvis så på forholdet mellom skrift og tale, skal jeg denne gangen holde meg innafor skriftspråket.

Det saka gjelder, er forholdet mellom offisiell rettskrivning og norsk i si alminnelighet. Altfor ofte ser en normeringskåte språkfolk «kveste» det vi andre ville oppfatte som gangbar norsk. Dette ser en lett som det er i normative bøker om språkbruk, men også i spaltene i Språknytt (meldingsbladet til Norsk språkråd) får en «lære hva det egentlig heter». I slik litteratur kan en få vite at «mange dessverre ikke er klar over at det faktisk heter ditt og datt», eller en kan f.eks. få servert hjertesukk over det dårlige journalistspråket – enkelte journalister kan t.o.m. finne på å skrive *hovedsaklig* istedenfor *hovedsakelig* på bokmål. (På nynorsk må det derimot hete *hovudsaklig/-leg!*)

Men én ting er å skrive riktig norsk, en annen ting er å følge det nødvendige utvalget av former som Staten har gjort i den offisielle rettskrivninga. Etter lov vedtatt av de folkevalgte på Stortinget skal vi følge denne rettskrivninga i skolen og offentlig administrasjon, og en bør påse at det stort sett blir gjort, og at folk får undervisning i det. Det gir demokratisk kontroll over språket i det offentlige, og det sikrer at alle elevene befinner seg innafor en og samme normal (på samme måten som de har ett og samme rammeverk når det gjelder pensum). Men i andre sammenhenger skriver vi som vi vil, for å si det på den måten.

Se på disse to kolonnene med ord:

hovedsaklig	veldig
fler	i gård
fluidum	operasjon
etter	jæi
hverken	vilken
fallby	jaktmarkeder

Alle orda til venstre bryter med offisiell rettskrivning. Vi kan mene ulikt om hva som eventuelt bør inn der – det er en annen skål som ikke berører poenget mitt. Poenget i denne sammenhengen er at disse formene likevel er norske. De er klart en del av språkkonvensjonen, norma, i allmennspråket (i kjemisk fagspråk heter det derimot bare *fluidum*). En må ha fått «ødelagt» språkfølelsen sin av for mye normativ synsing for ikke å innse det. Formene til høyre må vi derimot antakelig betegne som sånt som bare enkeltpersoner skriver (men gjerne mange enkeltpersoner uavhengige av hverandre). De konvensjonelle for-

mene er *veldig, i går, operasjon, jeg, hvilken og jaktmarker* (de evige, altså).

Som jeg gjør greie for i en annen artikkel i dette nummeret av Språklig Samling, har vi en glidende overgang fra det rein individuelle til det som er felles for ei gruppe av språkbrukere (og blir oppfatta som felles av disse språkbrukerne). Det kan derfor være tvil i konkrete tilfeller om hva som kan betegnes som gjengs norsk, og hva som er et avvik fra norma (eller rettere: det fins ikke et sånt absolutt skille). Men det prinsipielle poenget her er at det er formålsløst å kritisere folk som faktisk skriver norsk, som *hovedsaklig* og *fallby*. At slike former ikke er med i rettskrivninga, er irrelevant, for den gjelder ikke utafor skolen og offentlig administrasjon. Det fins heller ingen «gudegitt», «objektiv» norm som språkriktighetsfolk har fått spesielt innsyn i. Alt vi har å gjøre med, er konvensjoner, og konvensjonene er bare summen av åssen de enkelte språkbrukerne oppfatter det. Språket *er* en type kunnskap språkbrukerne besitter, og ingen «objektiv» norm uavhengig av språkbrukerne. Å si til folk at det ikke «heter» *et potensiale*, men *et potensial*, fyller ingen funksjon. Det er i praksis bare å herse med vanlige språkbrukere for å gjøre dem mer usikre på seg sjøl og holde dem nede i samfunnet. Det er helt meningsløst å uttrykke seg som at folk «trur» at det «heter» *potensiale*. Det heter det folk mener det heter. Det er bare i offisiell rettskrivning det ikke heter *potensiale*. Ellers i samfunnet er det slik som noen klokt sa alt i forrige århundre (trur jeg): «Den faktiske språkbruk feiler aldri.» (For ordens skyld kan jeg legge til at språkpolitiske vurderinger kan komme i tillegg til dette, bl.a. fordi noen former bare forekommer i visse samfunnslag. Det jeg skriver om, gjelder «riktig og feil» ikke «politisk gunstig og politisk ugunstig». Ei riksmaalsform som *etter* er sjølsagt «riktig», sjøl om en ikke liker den...)

En oppheta diskusjon om «feil» og «feil»

Arne Torp:

SPRÅK OG DIALEKTER I VERDEN OG EUROPA — OG I AFTENPOSTEN

Det er neppe noen stor hemmelighet at Aftenposten ikke ser det som si fremste oppgave å slå vakt om det språklige mangfoldet her i landet. I løpet av 1994 har avisa i alle fall to ganger hatt kronikker som mer eller mindre utilslørt går til felts mot dialektbruk.

Døden i hengemyra

Under tittelen *Kvelningsdød i dialektenes hengemyr* gikk tidligere fjernsynssjef Otto Nes 13 januar 1994 til frontangrep på dialektbruk i massemedier, som etter hans mening var den alvorligste truselen mot *nynorsken* i dag (tenk det, Hedda). Denne kronikken fikk han både ris og ros for — faktisk vel mest det siste, ettersom både riks- målsfolk (sjølsagt) og en del målfolk (dessverre, ville jeg si) syntes dette var ord i rette tid. Jeg skal ikke si noe mer om denne kronikken her.

Europa — et Babels tårn?

5. august slo avisa til på kronikkplass mot dialektene igjen, denne gangen riktignok under den atskillig mer kryptiske tittelen: *Babelsk forvirring — eller velsignelse?* Forfatteren var Trond Winje, ifølge redaksjonen adjunkt med tysk som spesialfelt og med en rekke skjønnlitterære oversettelser fra tysk bak seg. Kronikken var illustrert med et Breughel-maleri av Babels tårn med følgende tekst: *Er mangfoldet av språk i Europa en Herrens straf-feddom eller en velsignelse?*

Denne kronikken handler altså tilsynelatende om helt andre ting enn dialekter. Med bildeteksten ovenfor ble det skapt et inntrykk av at Europa skulle være utstyrt eller bempra (alt etter åssen en ser det) med flere språk enn andre verdensdeler. Ingenting kunne vært mer feilaktig. Faktisk ligger Europa på en suveren jumboplass blant verdensdelene når det gjelder å ha mange språk — eller førsteplass, om det er få språk det er spørsmål om. I alt fins det ca. 5.000 språk i verden. Ifølge Trond Winje har Europa “henimot 25 hovedspråk” — noe han visstnok synes er et høyt tall, sjøl om han ikke sier det direkte — og dessuten “et utall dialekter.” Særlig det siste synes han er en stor uting, som vi snart skal se. Uansett er i alle fall det språklige mangfoldet i Europa helt ubetydelig sammenligna med f.eks. Afrikas over 1700 språk — og da er det snakk om virkelig ulike språk, og ikke dialekter.

Når vi her i Europa likevel — i likhet med Winje — ofte svever i den villfarelsen at det er i vår verdensdel det fins mange språk, så kommer det nok i alle fall delvis av at f.eks. de fleste av de unge statene i Afrika har et euro-

peisk kolonispråk som *offisielt* språk, og dersom en går etter dét tallet, blir det såmenn ikke mange språk i Afrika. Saken er imidlertid den at vanlige folk i de aller fleste afrikanske land snakker helt andre språk til daglig, ja, det store flertall har som regel ikke en gang peiling på det offisielle språket, som kan være f.eks. engelsk eller fransk, mens de til gjengjeld ofte behersker både to og tre såkalt innfødte språk. I Amerika og Australia har europeiske kolonispråk (engelsk, spansk, portugisisk og fransk) i dag sågar langt på veg utevnta de gamle språka.

Europeisk imperialisme

Gammal imperialisme er sikkert også grunnen til at vi har såpass få språk i Europa. Helt fra antikken har vi her som kjent hatt store statsdannelser som har utbredd ett språk over store områder: I antikken hadde vi først et hellenis-tiske riket med gresk og deretter Romerriket med latin. I dag snakkes latinens datterspråk fra Romania i øst til Frankrike og Portugal i vest, foruten i utallige tidligere franske, spanske og portugisiske kolonier i andre deler av verden. Men de aller tydeligste sporar har det *britiske* imperiet satt i andre verdensdeler. Så seint som på 1700-tallet var engelsk fremdeles et temmelig uanselig språk i verden, som først og fremst ble snakka på ei middelsstor øy utenfor kysten av Vest-Europa, og dessuten av en del kolonister fra denne øya i andre verdensdeler. I dag, to hundre år seinere, er situasjonen helt annerledes, først og fremst fordi en av de gamle britiske koloniene i dag er verdens supermakt i særklasse. Dermed er også engelsk blitt verdensspråk i særklasse.

Dette gjelder imidlertid først og fremst i verdensmålestokk — i Europa er det faktisk tysk som har langt flest morsmålsbrukere bak seg med nærmere 100 millioner språkbrukere, mens både engelsk og fransk ligger langt bak med bare ca. 60 mill. Likevel er det engelsk og fransk som i praksis er de mest brukte arbeidsspråka i EU-kommisjonen, sjøl om tysk nå også er godkjent som et tredje kommisjonsspråk.

Prestisje eller “indre” kvaliteter?

Hvorfor er det blitt slik? Engelskens posisjon innafor EU skyldes nok først og fremst den unike posisjonen dette språket har på verdensbasis i dag, både som morsmål og ikke minst som første fremmedspråk. Franskens maktstilling er vel først og fremst historisk betinga, som det fremste prestisjespråket for overklassa over hele Europa i de siste par hundre åra. Fram til etter 2. verdenskrig had-

de tysken en sterk posisjon som kommunikasjonsmiddel innafor spesielt teknikk og vitenskap, fordi tyskerne var førende på disse områdene. Det er altså først og fremst prestisje og makt som avgjør den statusen et språk vil få f.eks. innafor EU-systemet — trur jeg da.

Winje har imidlertid reint *språklige* forklaringer: «Fransk har tradisjonelt hatt status som diplomatspråk på grunn av de meget stabile normer for bruk av adverbier, preposisjoner osv.» Tysk derimot har «altfor lange avstander mellom subjekt og predikat», mens engelsk går sin seiersgang over verden bla. pga. at det har «enkle fleksjoner» og «en utrolig mengde enstavelsesord».

At «meget stabile normer for bruk av adverb og preposisjoner» skulle være grunnen til at fransk har fått posisjon som diplomatspråk, trur jeg er en påstand som vanskelig lar seg bevise — sosial prestisje er nok et vel så viktig stikkord her. Det som derimot er ubestridelig, er at både fransk og enda mer engelsk har så stor avstand mellom skrift og uttale at det representerer et stort problem for de som skal lære å skrive disse språka. I så måte stiller tysk med sin langt mer uttalenære skrivemåte i en helt annen klasse. Den store avstanden mellom skrift og tale på engelsk og fransk trur jeg er et langt større problem for den som skal bruke språket enn avstanden mellom subjekt og predikat på tysk. At engelsk skulle ha et fortrinn på grunn av at orda er korte og bøyingerne enkle, kan godt være, men korte ord betyr tydeligvis ikke alt, for de færreste ville vel f.eks. gå inn for å legge trøndersk til grunn for norsk skriftspråk, enda orda der ofte har en stavelse mindre enn i andre former av norsk. Aftenposten har også rett som det er leserbrev som klager over f.eks. at folk ikke lenger holder styr på *de* og *dem*, så få bøyingsformer er tydeligvis heller ikke alltid noe pluss.

«En noe særpreget form for umodenhet»

Trass i at Winje altså visstnok har tysk som sitt spesialfelt, og derfor rimeligvis har en viss sans for «det tyske tunge orgelbrusset», som han sier, så finner han det likevel naturlig at engelsk og fransk går foran når det kommer til stykket. Dialekter har han derimot lite til overs for. Riktignok innrømmer han at «'mor sin song ved vogga' er en umistelig del av ens egen identitet». Men i voksen alder passer det ikke lenger med dialekt: «Voksne mennesker som fastholder sin rett til å forbli i barndommens lingvistiske rike, viser en noe særpreget form for umodenhet.» Så der fikk vi altså vårt pass påskrevet, alle vi, fra den norske finansministeren og nedover, hadde jeg nær sagt, som sleiver i vei på vårt gamle morsmål «fra barndommens lingvistiske rike».

Verdens eldste dialekt?

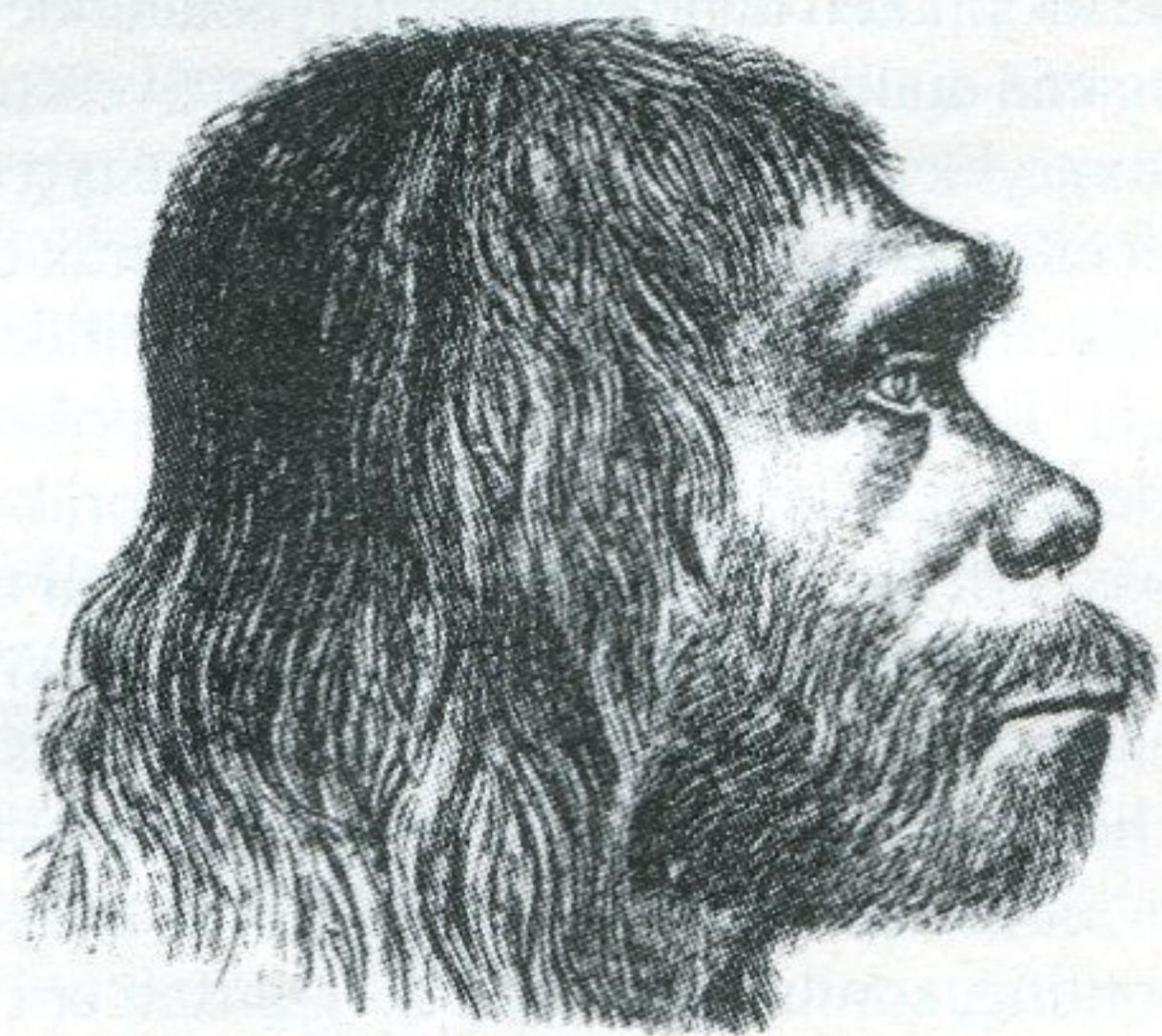
Men Winje har også interessante betrakninger om språkbruken i en av Mellomeuropas minste stater: «I Luxembourg brukes fransk når det gjelder jus, administrasjon og dødsannonser, tysk når det gjelder handel og vandel.» Så langt er det greit. Men så kommer det: «På soveværelset snakkes en meget gammel tysk dialekt, moselfränkisch eller letzeburgesh, som ikke en gang har så abstrakte begreper som kjærlighet; det er tvilsomt om man kan få sagt

«jeg elsker deg» på letzeburgesh.»

Dersom Winjes opplysninger om *letzeburgesch* er riktige, står vi her overfor en virkelig lingvistisk sensasjon: Et språk som mangler uttrykk for såpass sentrale deler av den menneskelige erfaring, må i sannhet være «en meget gammel dialekt», faktisk eldre enn noe historisk overlevende språk. Her er vi tydeligvis langt inne i neandertalerenes rike. En såpass sensasjonell nyhet burde fortjent en mer framskutt plass i ei dagsavis enn å bli gjømt bort midt inne i en kronikk. Det som forunder mest, er kanskje likevel det faktum at det fremdeles eksisterer mennesker som snakker denne dialekten, spesielt siden den jo ifølge Winje fortrinnsvis ble brukt på soveværelset...

Kronikker med spinkel bakgrunn for redaksjonens meninger

Mitt poeng med å bruke såpass mange ord på en kronikk som de aller fleste sannsynligvis har glømt for lenge siden, er den holdningsskapende effekten kronikker av denne typen vil kunne ha på de som leser dem. Her blir vi alt så fortalt at Europa har en babelsk forvirring av språk, og at det blir hundre ganger verre dersom vi på toppen av det hele skal holde liv i en hærskare av dialekter, som til alt overmål er så primitive at de bare passer på småbarnstadiet — eller (merkelig nok) på soveværelset. Jeg har en sterk mistanke om at Aftenposten ikke har det minste imot å fremme den slags holdninger, ellers ville nok ikke folk som Otto Næs og Trond Winje fått boltre seg på kronikkplass med sine synspunkter. Jeg synes imidlertid såpass luftig funderte meningsytringer burde henvises til en mindre offisiell plass i et presseorgan som hevder at det ønsker å gi folk solid bakgrunn for egne meninger.

Innfødt letzeburgesch-informant (på soveværelset)

Einar Sørlie:

NYNORSK RIKSMÅL

Dialektene har i de to siste ti-år gjort et så sterkt og stigende oppsving i Norge at de i dag dominerer store deler av språkmarkedet. Det er i seg selv en gledelig utvikling som antakelig også måtte til for å ‘fremme tilnærming mellom de to skriftmål på norsk folkemåls grunn’.

Bruken av dialekt i så stort omfang kan dessverre også føre til et dialekt-anarki. Mange mener at vi alt har et slikt kaos nå.

Dette er bakgrunnen for at jeg – etter studier av norsk talemål gjennom et langt liv – har funnet at tiden er inne til å samle dette omfangsrike materialet for å bruke det til å normere et revidert talemål og skriftspråk. Resultatet er blitt et moderne norsk mål som bygger på et tverrsnitt av talemålet i alle deler av landet. For å vise at formålet med dette nye norske folkemålet og skriftspråket er å dekke hele landet – være ‘landsdekkende’ – har det fått navnet

Nynorsk riksmål

Dette arbeidet – som jeg mener er i samsvar med Landslagets program for utviklingen av norsk framtidsmål – er nå kommet så langt at det bør kunne presenteres i ‘Språklig Samling’.

Det er i denne artikkelen vanskelig å gå detaljert inn på endringene i formverket og i ortografiens. Jeg har derfor valgt å gi presentasjonen i form av en språkprøve (i moderat form). Den vil vise noe av det språkrevasjonen går ut på – og hvorfor jeg mener at det nå er på tide å stimulere til videre språkutvikling i norsk lei.

For å lette lesningen av språkprøven og for å unngå at leseren tror det må være trykkfeil, vil jeg nevne noen få punkt: og/å = å, det = de, de = di, huset = huse, alt = allt, forsømt = forsømmt, bøyning av substantiv: n-sub, tupp -en, -a/er, -a; a-sub, bygd -a, -a/er, -a/en(e); e-sub, hus -e, - , -a. (Formene -er, -en(e) er alternativformer for landsdeler med dette dialektgrunnlaget.) ‘Stumme’ bokstaver (bl a g og h) sløyfes, fonetisk skrivemåte er mest mulig gjennomført.

Noen hovedpunkter viser hvordan stoffet ellers er redigert. 1) Substantiv, hvert kjønn har egen ordliste med alle bøyingsformer. 2) Verb, egen ordliste for a-verb, e-verb, u-verb med alle bøyingsformer/endinger. 3) Formverk mv i kort grammatiske oversikt. 4) Ortografiske endringer ordnet i ca 45 punkt. 5) Kort uttaleordliste med markering av jamtrykk (level stress) i norske lånord (dø-kadènt).

Så langt er norskverket ferdig redigert. Videre vil alle separate ordlistene bli samlet til ei ordbok. Det vil være et teknisk spørsmål om den bør komme i egen bok eller om den bør utgis sammen med ‘lærestoffet’, en avdeling med språkprøver og de separate ordlistene.

Litt om bakgrunnen

for arbeide med et standard nynorsk riksmål.

Da jeg i 1939 bynte å inntressera mei for norske dialekter eller norsk talemål i by å bygd, hadde jei ingen tan-

ke på att de skulle bli et nytt nynorsk riksmål normert etter talemåle – å en revidert ortografi.

Den gangen var jei ikke i tvil om att fornorskingsarbeide ville bli ført videre etter di samme rettningslinjer som i 1917 å 1938. Norsk språknemnd blei åsså etablert i 1951 med de mandate å arbeia for ei tilnærming mellom bokmål å nynorsk på folkemåles grunn.

Da Norsk språknemnd hadde vært i virksomhet i 20 år, var de ikke publisert noe om de fornorskings-arbeide som språkinnteresserte folk venta på. Nemnda hadde i 1959 normert en læreboknormal som rettleiing for lærebokfattere. Den var helt å hållent basert på 1938-reforma uten noen endringer eller forbedringer av svakheiter eller innkonsekvente sider ved rettskrivinga av 1938.

I 1971 blei Norsk språknemnd oppløst å avløst av Norsk språkråd som skulle ha 38 medlemmer å 38 vara-medlemmer, likt fordelt på bokmål å nynorsk. Mandate for språkråde var å følla utviklinga av norsk skriftspråk å talespråk å på dette grunnlaget fremma utviklingstendenser som på lengre sikt kunne føra bokmål å nynorsk nærmare sammen.

Med dette diffuse mandate å ikke minst på grunn av rådes samensettning – med i allt 76 personer med høgst forskjellig bakgrunn å språklig oppfattning – var håpe om en konkret videreføring av reformarbeide mindre enn noensinne.

De har åsså vist sei å hålla stikk. Etter nye 20 års virksomhet har heller ikke Norsk språkråd utjitt noen publikasjon till orientering for publikum. Istedentfor å arbeia for ei videreføring av norsk språk med norske bøyingsformer, har råde på dette område reversert en del av formverket till rettskrivinga av 1917. De jeller obligatoriske bøyingsformer for hukjønn i entall, for intekjønn i flertall å for e-verb i preterium å perfekt partisipp.

Denne ‘utviklingstendensen’ må realistisk bety att vi ikke kann venta noe progressivt framlegg till ny rettskrivnings-revisjon fra Norsk språkråd.

Det er bakgrunnen for att jei bestemte mei for å sam-

le allt materiale fra mine unnersøkinger av talemåle i Norge jennom femti år. Vurderinga av dette materiale har ført till att jei fannt de riktig å utarbeia et nytt nynorsk riksmål på talemåles grunn – å likeledes en revidert ortografi som jennom fonetisk å konsekvent skrivemåte gjør de lettare for alle å læra å skriva norsk.

Innsamlinga av språkmateriale

har foregått i tia fra 1939 till 1990.

I dette tidsromme har jei jennom egne unnersøkinger studert å systematisert formverke i et breit utvalg av talemål over Østlanne, Sørlanne, Trøndelag, Vestlanne å Nord-Norge. De mangfållige materiale som i løpe av alle disse åra har vært utført av lokale dialekt-forskere fra forskjellige deler av lanne, har åsså vært till stor jelp.

Unnersøkingene omfatter di største å større bya i lanne, tettsted med omland, stasjonsbyer, nyare industrisenter, skolesenter (Volda, Ørsta, Voss), turistsenter osv.

Jennom så lang ti har de åsså vært mulig å observera åssen talemåle har endra karakter – fra karakteristiske lokale dialekt-merke till mer allmene bøyingsformer fra talemål i byer å på større tettbefolka område. Denne endringa i talemåle har foregått parallelt med den sosiale utviklinga. All moderne teknologi – bil å buss, radio å TV, telefon som allemannseie – har jort avstannene kortare å samkveme tettare mellom folk hele lanne over. Denne utjamninga har ført till att folk kommuniserer mer med verandrepotensialen enn gang før – å i all kommunikasjon står språke i sentrum.

På nesten alle område har denne femtiårs-bolken betydd kontinuerlig forandring. Når de jeller norsk språk, er de all grunn till å tro at di siste femti år har vist større forskjell både i formverk, syntaks å ordtillfang enn hundre år eller mer tidligere.

Mange av di lokale unnersøkingene som er jort i de sistte ti-årene, har vist samme tendensen. Mellom ver tiårs-perioden synes endringene i dialektene å bli mer synlige. Ikke bare sosialt, men åsså språklig fannt de sted ei utjamning mellom lannsdela som blei mer merkbar. Med noen alternative former kunne en se et forhållsvis enkelt å konsekvent bøyingsmønster jellane for hele lanne – ikke bare for substantiv å verb, men åsså for pronomen å adjektiv.

Den sterke utbredelsen som dialekter har fått i samfunne, har ført till att 1990-åra er gott forberett till å motta å gota norske bøyingsformer. Forhålla etter 1917 – å etter 1938 – lå ikke slik till rette for språklige reformer. Respekten for tradisjoner å autoritet i språkspørsmål er i dag nesten borte. Bruken av dialekt har nærmest eksplodert å tatt sei till rette på nesten alle felt. De jeller først å fremst i kringkasting å i Storting å styringsverk der nesten ingen bruker et regulært bokmål eller nynorsk som talemål. Men bruken av dialekt er åsså på full fart inn i sjurnalistik, dikting, vitskap å forsking, i alle former for emne-debatt, å særlig viktig er skolen – inngangsporten till all lærdom – der di fleste lærerer nå synes å bruka dialekten sine.

Denne utviklinga har ført till att folk over hele lanne

har vennt sei till å høra å forstå dialekter. Talemåle som for et ti-år sia blei desavuert å sjellt ut som simpelt lannsmål eller pøbel-dialekt, har både fått å brukt retten sin till å markedsføra sei. Tåleransen for andres mål er blitt stadig større. Forståelsen for vor viktig de er å få lov till å snakka sitt naturlige mål, å få hålla på sin identitet, er åsså blitt større blant folk flest.

På en måte kann en kansje si att 1990-åra har vist sei å vera et ‘tidens fylde’ for å lansera et nytt nynorsk riksmål som er normert over et representativt utvalg av dialekter fra hele lanne. For å unngå et fullstendig dialektanarki, som mange mennesker mener att vi allt har fått, er de på tide å få ei normering av et talemål å skriftmål som di fleste bruker av dialekt kan føla sei heime i. Ved att nynorsk riksmål bygger på et tverrsnitt av talemåle fra alle deler av lanne, skulle ingen ha grunn till å kjenna sei forulempa eller diskriminert.

Ei normering av et ‘nynorsk riksmål’ har sjølsakt ikke till formål å hindra att folkemåle skall utvikla sei vidare – på sine egne premisser. Alle talemål vill fortsetta å leva sitt eie liv – med opptak av nye ord å nemninger for nye behov som meller sei i pakt med samfunnsutviklinga. ‘Nynorsk riksmål’ har inga avgrensing i ordtillfange. Alle nyord kann finna plass der – så sannt dem lar sei innpassa i de faste bøyingsmønstrene som formverket fastlegger.

Endringer i et språk er allti till ulempe for alle språkbruker – enda om endringene er till fordel for dem på lengre sikt. Med de ordtillfange å formverke som nynorsk riksmål har, åsså med alternative bøyingsformer som tillgodeser dialekt-grunnlage i ulike deler av Norge, er de mulig å gjøra overgangen lett å mjuk. I ordform å syntaks kann de skrivas moderat eller radikalt utan store forandringer i de bokmåle ver især har bruk til nå. I så måte vill forskjellen først å fremst ligga i den forenklinga som er jort i rettskrivinga.

Alle veit att språkvaner er seigliva. De tar lang ti å bli fortrulig med noe nytt. Som regel må de åsså vera et ytre påtrykk som får sett i gang en prosess. Vi skall likevel vera gla for att språklig tradisjon er seigliva. De er derfor yi ennå har ekte norske målføre som grunnlag for et norsk språk.

Men et levane språk må – i likhet med allt som lever – tilpassa sei till livsgrunnlage. Et språk som blir forsømmt å ikke føller med tia – i uttrykksmåte, ordvalg å skrivemåte – blir fort forelda. De har ikke minst vår skriftkultur fra 1800-talle mange eksempel på. Vi ser de best når vi leser den prosalitteraturen som blei publisert for bare 70 – 80 år sia.

Som en fjern frende av Nils Kjær vill jei nevne bare han som eksempel her. Han blei i si tid regna for en av Norges beste stilister. I dag er den stilten han brukte, håplaust gammalmotig. Årsaka till de er ikke bare att han brukte samtias danske ortografi fra før 1917, men like mye fordi hele måten å skriva på ikke lenger er norsk. Når vi f eks leser hans omsetting fra 1916 av Cervantes ‘Don Quijote’, forstår vi gott att den er et mesterstykke språklig sett. De er sikkert riktig å si att Nils Kjær den dag i dag håller en posisjon som stilist i dansk språk.

Olav Momrak Haugann:

«NYNORSKEN SKAL LEVE VIDARE I BOKMÅLET»

Dette utsagnet stammer fra 1960-åra. Ivar Eskeland og Bjørn Hervik, som den gang var tilsatt i Dag & Tid, skal ha æra for det. Dette er etter mitt syn et profetisk utsagn.

Med læreboknormalen av -59 var mye oppnådd. Jeg siterer fra Leitre, Lundeby og Torviks framifrå lærebok for den videregående skole *Språket vårt før og nå* (Gyldendal 1981, s. 111): «For eksempel skulle det nå hete *dogg, golv, mjøl, trøtt, rein, sein, rød, nød* i lærebøker, mens elevene i skolen også kunne bruke [dugg], [gulv], [mel], [trett], [ren], [sen], [raud], [naud].» Og forfatterne fortsetter: «Oftest var det «samformer» (de som falt sammen med nynorskens former) som fikk rang som hovedform.» «I bøyingsverket», sier de, «ble det igjen foretatt regulering av den omstridte hunkjønnsbøyningen... Hovedregelen ble at hunkjønnsord med konkret betydning skulle ha *-a* obligatorisk, mens abstrakter skulle ha *-a* eller *-en* valgfritt.» Denne reguleringa er for så vidt grei, men jeg tillater meg å komme med et enda greiere, og mer nynorskpreget, forslag: alle hunkjønnsord, både konkreter og abstrakter, bør ha *-a*. Dessuten bør den ubestemte hunkjønnsartikkelen hete *ei* (og bare det).

Godtfolk, tida er inne til å skrive *Norsk ordliste!* Der skal det påvises hvordan nynorsken kan leve videre i bokmålet. Jeg ønsker å påta meg det arbeidet.

Jeg vil foreslå at når det gjelder substantiva i nevnte ordliste, så henter vi dem vesentlig fra nynorsk. Mange svake verb, derimot, er det naturlig å la ende på *-et* i preteritum og i perfektum partisipp.

Infinitiv i *Norsk ordliste* må ende på *-e*. Dette er ikke

bare mitt syn. Alf Hellevik tenker i de samme baner som undertegnede når han i *Språk og språkstyring* (Samlaget 1979, s. 111) sier: «...eg kjenner meg nokså overtydd om at *e*-infinitiv etter kvart vil slå igjennom...»

«Nynorsken skal leve vidare i bokmålet», et herlig utsagn altså, men det må presiseres: Typisk for nynorsk, typisk for norsk er tre kjønn. At det er typisk for norsk, kjære Riksmålsforbund! – at det forholder seg slik, ble fastslått allerede i 1733 da haldenser J.E. Stang på et kollegium i København forsvarte ti teser. «Den tiende går ut på at de fleste nordmenn både i folkemålet og i det familiære talemål... bruker tre kjønn...» (opplyst av D.A. Seip: *Norsk og nabospråkene i slutten av middelalderen og senere tid*, Aschehoug 1959, s. 39).

Dialektrørla i 70-åra munnet ut i bokmålsreforma av 1981, rettere sagt: både rørla og reforma er vel begge uttrykk, og kanskje nokså forskjellige uttrykk, for den samme underliggende liberalistiske strømning. Det etter mitt syn positive ved 81-reforma er at den tillater *-a* i bestemt form flertall av alle intekjønnsord.

Og så til slutt: Jeg mener at skillet mellom hovedformer og sideformer bør opphøre. Før 1938 hadde vi ikke noe slikt skille, og før 1917 hadde vi knapt nok dobbelformer i det hele tatt. Ivar Aasen hadde på dette (og på et par andre) punkt ei fornuftig holdning: det skal bare være ei form av hvert ord. I vårt tilfelle: jeg mener at hovedformene fra 1959: *dogg, golv, mjøl, trøtt, rein, sein, rød, nød* (jf. det jeg siterte ovafor) bør bli eneformer.

Å SKRIVE RADIKALT BOKMÅL

Landslaget for språklig samling har gitt ut et veiledingshefte som heter **Å skrive radikalt bokmål. Praktiske råd og vink** (1986).

Heftet begynner med en kort definisjon av begrepa «radikale former» og «radikalt bokmål» og gir deretter en rask historikk og ei oppsummering av idégrunnlaget til LSS. Hoveddelen av heftet er ei drøfting av de konkrete språklige problema som det radikale bokmålet reiser, både ut fra hva som er tillatt og ikke tillatt i rettskrivinga, og ut fra hva som er vanlig og akseptert i den praktiske språkbruken. Deretter blir spørsmål som gjelder konsekvens-

og stil drøfta, og til slutt står det noen korte tekstprøver.

Heftet er på 24 sider, pluss et tjukkere omslag, og kostar bare **15 kr.** Vi oppfordrer medlemmer og andre interesserte til å bestille det fra Landslaget for språklig samling, postboks 636 Sentrum, 0106 OSLO. Ikke minst oppfordrer vi lektorer og andre utdanningsfolk til å få kjøpt inn klassesett til bruk i undervisninga. Kunnskapen om det radikale bokmålet er forsømt i skoleverket, og det fins knapt noe anna aktuelt studiemateriell. Heftet vil ikke bare kunne gi større kunnskap om rettskrivinga, men også om språkpolitikk og nyere språkhistorie.

Aanje Gautrekstad:

«OG NÅR HAN KVEDER NORIGES HEDER»¹

Namnet på landet vårt hev no sist haust endå ein gong vore umrødeemne. Anna er holder ikkje ventande. Å hava two former av landsnamnet hjå oss, der alle talar det same målet (burtset sjølvsgåt frå samar og innvandrarar) er etter mitt syn meiningslaust. Likevel skynar eg godt kvifor der ikkje hev vorte nokor semja um dette spursmålet hittil. Det kjem slik eg ser det heilt klårt av di at den eine av dei two skriftfeste namneformene som er brukta i vår tid, er *for lite vyrdeleg*, som eg snart skal syna, medan hi beintfram hev ein *liktev* som riv i nosi på den som er van med det livande målet.

Ymist um dei gjeldande namneformene

Norge og *Noreg*

Det blir ofte sagt at *Norge* er dansk, og det er sjølvsgåt rett nok. Som alle veit, hev me skrive dansk her i landet i mange hundrad år, og det er holder ingen løyndom at storparten av folket framleides skriv tolleg rein norsk-dansk — det kan ein sjå kvar dag i dei fleste større dagbladi i landet. Når nordmenn flest skriv so dansk som dei gjer, er det då holder ikkje meir enn rimelegt at namnet på landet dei bur i, må vera dansk med. Men at *Noreg* òg på sett og vis er eit dansk namn, er det kan henda ikkje alle som hev tenkt på, men slik er det.

Det er alkunna at landsnamnet upphavleg tyder “vegen mot nord”, *Nordvegr* på eldgamalt norderlendskt mål. Det er då klårt at det lyt vera dei gamle danane eller gautane (“götarna”) som hev sett namnet på landet vårt, for det er berre når ein ser landet frå deira kant at det er “vegen mot nord”. Men denne gamle namneformi må tidlegt ha vorte umlaga, for både på engelsk og tysk hev fyrstelikken mist den siste medljoden sin: Det heiter *Norway* og *Norwegen*, ikkje *Northway* og *Nordwegen*. På gammalnorsk mål hev det vorte endå meir umlaga; der heiter det oftast *Noregr*, og dermed var nok namneformi vorten uskyneleg for vanlege folk alt den gongen. Og kan henda tykte dei det var like bra, for i den gamle Snorre-Edda heiter det at *Helvegen* ligg “nord og ned”; so noko heidersnamn hev “Nordveg” knapt vore.

Men med di at namnet no ikkje lenger “tydde noko”, kom den range tanken upp i nyare tid at *Noregr* var eit “rotnorskt” namn som hadde vakse fram av heimleg grunn frå dei eldste tider, av di det var denne ordformi som oftast er nyttta i dei skrivne kjeldene frå det ein gjerne kalla den norske stordomstidi i millomalderen (det vil segja den tidbolken då det sat kongar innanlands som kunde trælka og pina ut den arme almugen mykje meir framgangsrikt enn det danskekongane i den fjerne byen Kopenhagen nokon gong greidde). Og difor hev so folk i vårt hundradår fenge det rivgalne hugskotet å taka upp namneformi *Noreg*, som ingen mann i dette land segjer utan dei som hev rengt kjeften sin etter det nyaste nynorske bokmålet.

Frå *Norig* til *Noreg*

Klokare folk hev alltid forstade at det nyttar lite å taka upp eldgamle og steindaude skriftformer som ikkje hev vore livande talemål i hundradår. Det var då som kjent holder ikkje *Noreg* gamle Ivar Aasen valde som skriftform i landsmålet, men *Norig*, som fulla var ei livande ordform på hans tid, og er det vel enno sume stader. Endå er det nok liti von um at *Norig* kan verta riksnorsk når fleirtalet segjer *Norge*. Då skriftformi *Noreg* i si tid vart framsett elder lansera, var visst tanken den at denne formi skulde kunna vera ein slags millomveg eller kompromiss millom *Norge* og *Norig* — dei two siste bokstavane i ordet skulde liksom kunna lesast både framleanges og bakleanges — altså både som *Noreg* og *Norge*. At dette var reine vitloysa, segjer vel seg sjølv — det vilde vera nærest jamgott med å framelska elder invitera til vanlesnad elder dyslexi. Difor hev det holder aldri nokon gong kome på tale å gjera namneformi *Noreg* til allment riksnorsk.

“Look to Sweden”

Den som skal finna ei riksnorsk namneform som kan høva for heile folket, lyt sjå vidare enn berre å grava seg ned i den sokalla norske stordomstidi; han lyt hava syn for samanhangen i den norske rikssoga. Og då kjem ein sjølvsgåt ikkje utanum hopehavet med Danmark — og med Sverige. Lat oss fyrst sjå litevetta på svenskane og landsnamnet deira. I forntidi het det *Svethiud*, som tyder sveafolket, på islendsk heiter det framleides *Svíthiod*. Men dei gamle sveane tykte vel, som rimelegt var, at det høvde betre å kalla landet sitt for eit *rike* enn eit *folk*, og dermed vart det *Svearike*. Då Sveariket seinare stundom til liks med vårt land låg under Danaveldet, vart namnet stytt og fordanske til *Sverige*, med mjuk dansk *g*. Dermed hadde svenskane fenge eit høvelegt dansk namn på landet sitt.

Frå *veg* til *rike*

Som me hev set, tyder vårt landsnamn upphavleg *vegen mot nord*. Dette er holder ikkje noko serskilt vyrdelegt namn, og dessutan hadde det som nemnt alt tidlegt vorte uskynelegt. Då svarne tok til å kalla sitt land eit *rike*, var

det vel ikkje so underlegt um nordmennene fekk hug til å gjera det same — som dei fleste veit, hev me eit lag her i landet — allvisst då i nyare tid — til å apa etter svenska-ne. Ikkje var det stort ein trong til å brigda landsnamnet vårt holder for å samlaga det etter grannelandet — det var berre å skifta ut *e*-en i *Noregr* med *i* og *r*-en med *e*, so hadde ein namnet *Norige*, ferdigt fordanska og all tingen. Og *Norige* elder *Norrige* var deretter den vanlege skriftformi i mange hundradår.

Men som me veit, hev folk mange stader eit lag med å draga i hop elder stytta ned ordformene. Her i landet hev folk frå gamalt mest hogge av enden på ordet, slik at *Norige* vart *Norig*. Dette er same voksteren som når trøndarane høgg av ordi slik at t.d. *ikkje* vert *itj*.

Dei rappkjefta, men slappkjefta danskane hev på si sida helst slumsa burt *i*-en inne i ordet, slik at *Norige* vart *Norge*. Dette minner um sovore som at mange i dag seier t.d. *polti* for *politi*. Ei ordform som *polti* er kan henda greid nok i talemålet, men ingen vilde vel finna på å gjera dette til allmenn skrivemåte — i skrift lyt det heita *polti*. Plent på same vis er det med *Norige* og *Norge* — bæe ordformene er brukande i talemålet, men i skrift høver berre den fyrste.

***Norige* er namnet!**

No er der kan henda sume som vil meina at ingen seier då *Norige*, og det hev dei sjølvsagt rett i. Men der er ingen som segjer *Sverige* holder! Dersom ein tenkjer etter, elder rettare sagt, *høyrer* etter, so lyt ein sannkjenna at det svenskar, og mange nordmenn med, segjer — og no lyt eg nyt-

ta ljodskrift — det er /sværje/. Dei dreg altso saman ordet i uttalen, plent som i dømet med *polti* for *politi*. At svenskane segjer /sværje/ og ikkje /sværge/, heng saman med at dei òg segjer t.d. /bærj/ og /sårj/ for dei orda som vert skrivne /berg/ og /sorg/. På norsk uttalar me ord av det siste slaget anten med *j* eller *g*, alt etter målføret.

Dette syner då, at når svenskane skriv *Sverige*, men segjer /sværje/, so hadde det vore like rimelegt um me skrev *Norige*, når me segjer /nårje/ eller /nårgje/. Dersom me tok upp denne skrivemåten, hadde me verkeleg kome upp på høgdi med svenskane, når det gjeld å hava ei vyrdeleg skriftform av landsnamnet. Og er det noko me nordmenn gjerne vil, so er det som kjent å vera i alle fall jamgode med elder helst litevetta betre enn “söta bror”.

Lat oss difor snarast råd semjast um den *vyrdelege* namneformi *Norige*, som er den einaste skriftformi som høver for alle nordbuar, same korleides dei enn uttalar landsnamnet.

¹ Oldtid! du svandt, men din hellige Flamme
blusser i Nordmandens Hjerte endnu:
end er af Æt og af Kraft han den samme,
end staar til Frihed og Ære hans Hu;
og naar han kvæder Norriges Hæder,
svulmer hans Hjerte af Stolthed og Lyst;
ham er selv Sydens de yndigste Steder
intet mod Norriges snedækte Kyst.

Henrik Anker Bjerregaard (1792-1842)

Prinsipprogram for LSS

Vedtatt på landsmøtet 17. oktober 1993

Allment verdigrunnlag

Landslaget for språklig samling ser språkpolitikken først og fremst i sammenheng med arbeidet for ei demokratisk samfunnsutvikling. Vi vil arbeide for en språksituasjon som gjør det lettest mulig for folk å realisere seg sjøl og å delta i samfunnslivet.

Skriftspråket

- LSS vil arbeide for ei gjensidig tilnærming mellom bokmål og nynorsk med sikte på et framtidig fellesnorsk skriftspråk, som alle norsktalende kan kjenne seg hjemme i. Dette samnorske skriftspråket bør avspeile flertallets talemål og dermed støtte opp om det, samtidig som det fører videre den fellesarven som ligger i bokmåls- og nynorsktradisjonene.
- LSS vil arbeide for de formene i bokmål og nynorsk

som ligger nærmest opp til de mest utbredte formene i norsk talemål. Ikke minst vil vi støtte de radikale bokmålsformene, som er de mest undertrykte skriftformene i det norske samfunnet i dag.

- LSS går inn for full likestilling mellom bokmål og nynorsk som et steg på veien fram mot språklig samling.
- LSS mener at det fortsatt skal være Staten som skal fastsette de offisielle skriftnormalene og at denne fastsettinga bare skal omfatte rettskriving og bøyning, ikke ordvalg og syntaks.

Talemålet

LSS mener at alle norske talemål er like gode og vil arbeide for at de skal kunne brukes fritt i alle sammenhenger. Derfor er vi imot organisert talemålsnormering.

Pål Styrk Hansen:

FALSKT FLAGG

Avisa Dag og Tid reklamerer flittig for den elektroniske ordlista si, "Det Norske Ordrettungsprogrammet" som dei kallar den. Norsklaerarar i den vidaregåande skolen får i årvisse lokkebrev vite kor mye lettare det blir å skrive nynorsk med dette programmet og kor effektivt eit hjelpe middel det vil vere for elevane. Litt offensiv må ein jo vere når ein skal promotere nynorsken på steingrunn, vi kan ikkje anna enn stø tiltaket.

Så vi fikk norskseksjonen til å kjøpe inn programmet og tok det sjølv i bruk i undervisninga av elevar med lese- og skrevevanskars, dei har ofte god nytte av stavekontrollen.

Det var derfor overraskande da elevane tok til å få feilmeldingar på ord dei hadde øvd inn eit ordbilde på, som dei altså var vane med skrivemåten på og som det for dyslektikarar er særleg viktig å få stadfesta er rett.

fikk (pret. av *få*)

gikk (pret. av *gå*)

gjøre (inf.)

sette (inf.)

søster (subst.)

bilde (subst.)

er former som Det Norske(!) Retteprogrammet blinkar ut som *feil* ("finst ikkje!"). Ein erfaren nynorskbrukar ser sjølv sagt at det er *klammeformer* i ordlista elevane her blir beskytta mot, og dei blir dermed hindra i å bruke dei "sys-

tematiske" klammeformene, slike som **-lig** (adj.), **synas** (inf.) og dessutan bokmålsnære former med dobbeltkonsonant der hovudformene har konsonant + *j*, for ikkje å snakke om preteritum av *e*-verb med **-de** som hovudform (**dømte**, **kjente**).

Prinsipielt er dette uheldig, for elevar i Oslofjord-området direkte dumt, for dyslektikarar eit overgrep og frå Språklig samlings synspunkt til å bli forbanna på. Når lokkebrevet frå Dag og Tid til overmål påstår at ordlista "følgjer læreboknormalen og den offisielt godkjende ordlista", er det grunn til å reagere: læreboknormalen, ja, rettskrivinga, **NEI**.

Vi ringte Dag og Tid for å klage, og blei vist vidare ti **Åsmund Forfang**, som har det tekniske ansvaret for programmet. Han kunne fortelje at årsaka til at programmet var utforma på denne måten, var at *marknaden* ville ha det slik. Med klammeformer ville programmet ikkje vore aktuelt for det offentlige, dermed ville det ikkje ha hatt så stort salspotensial.

Forfang sa seg prinsipielt einig i kritikken, skulle straks ta marknadsføringa opp med Dag og Tid, og han skulle også sjå om det var mulig å lage ein versjon av programmet der klammeformene blei tolerert. Så får vi tru at årets lokkebrev frå Dag og Tid er meir elevvennlig, meir dyslektikarvennlig, meir **sannorskvennlig**.

Arne Torp:

FORLAGA DRIV SPRÅKPOLITIKK

At forlaga er med og styrer skriftspråksutviklinga, er gammalt nytt — boktrykkarane var faktisk dei første til å drive det me i dag kallar språknormering, ettersom dei prøvde å skape ein slags einskaplig skrivemåte på ei tid då det endå ikkje fanst noe slikt som ei skriftspråksnorm.

Denne tradisjonen er det fleire norske forlag som lever sterkt opp til den dag i dag, trass i at me nå har andre organ som eigentlig skal ta seg av slike spørsmål. På styremøte i Norsk språkråd nylig blei det tatt opp ei sak der to bidragsytarar til Aschehougs nye norgeshistorie som kom ut sist haust hadde fått pålegg om å skrive bokmål, trass i at dei hadde ønskt å skrive nynorsk. På bakgrunn av dette gjekk styret i Språkrådet inn for å sende eit brev til Forleggerforeningen og be om at forlaga praktiserer språklig toleranse når forlaga gir ut verk der skribentar

med ulike målformer yter tilskot.

Historia med historikarane er nok langt frå eineståande, dessverre. Det er heller ikkje berre nynorsk som blir "utdefinert". Ein kollega av meg vart nylig beden om å vere bidragsytar i Aschehoug og Gyldendals store norske leksikon. Denne kollegaen ville òg helst ha skrive nynorsk, men aksepterte at målforma i leksikonet skulle vere bokmål. Men då han fekk vite at han også ville bli pålagt å bruke alle dei mest konservative formene innafor læreboknormalen, som *frem* og *boken*, sa han takk for seg — det ville han ikkje vere med på. Så då måtte redaksjonen ut og finne seg ein annan medarbeidar med eit meir "medgjørlig" språkpolitisk syn.

Dessverre greier dei nok sikkert dét. Radikalt språkpolitisk engasjement er sjeldan vare nå for tida.

Kari Hyldmo Størdal:

ER DET RISIKABELT Å BRUKE SIDEFORMER TIL EKSAMEN I NORSK?

Påstanden min er at den som held seg med sideformer, tar ein farleg sjanse til eksamen. Dette er tankar eg gjer etter erfaringar mine eigne barn har gjort.

Heime hos oss er vi glade i ord og opptekne av språk. Ungane i familien kan karakteriseraust som ivrige ordsamilarar, nysgjerrige på ordformer og formuleringar, glade i å skrive og opptekne av å finne sin eigen språktone; dei har med andre ord i høg grad det språklege medvitet som M 87 set opp som eit mål. I skriftleg bruk av språket har det ført til at dei har nytta ut valfridommen i rettskrivinga anten dei skriv nynorsk eller bokmål, og dei har trivest med å utforske sidevegane. Men så kjem eksamen, og da viser det seg at det er farleg å forlate hovudløypa.

Her følgjer tre historier frå det verkelege livet.

Første episode

Året er 1982. Niandeklassingen vår kjem opp i skriftleg norsk, skriv sine to stilar og etter ei tid fell sensuren. Han får därlegare karakter enn det han har i standpunkt på begge stilane, og er sjølv sagt ikkje særleg glad for det. Vi får telefon frå norsklæraren som seier frå om at ho vil sende inn klage på sensuren, ho meiner guten er vekkdømt på grunn av det radikale språket han brukar. Stilane blir vurderte av ein ny kommisjon, og læraren får medhald. Begge karakterane blir endra.

Andre episode

Våren 1988 gjentar historia seg. Ein annan av gutane våre er oppe til avsluttande eksamen på vidaregåande, og får därlegare resultat i norsk hovudmål enn det som var venta. Også denne gongen blir vi kontakta av faglæraren som er opprørt over karakteren, og han meiner at dette er bortdømming på grunn av at eleven brukar radikalt bokmål. Han ber oss om å sende klage. Dét blir gjort, og enda ein gong resulterer det i forbetra karakter! Grunngiinga frå klagekommisjonen er interessant. Det blir sagt tydeleg frå at kandidaten skriv eit radikalt bokmål, at dette er gjort på ein konsekvent måte og at det er farga av den trøndsketalemålsbakgrunnen han har. Konklusjonen er at det er absolutt ingen grunn til å trekke for språket i ein elles god stil.

Tredje episode

Men det skal vise seg at våre ublide møte med norsksensorar enno ikkje er over. Våren 1993 er yngstebarnet oppe

til avsluttande eksamen etter ni grunnskoleår. Ho får også prøve seg i norsk. Nok ein gong blir resultatet därlegare enn venta, no i sidemålet, som for hennar del er bokmål. Kloke av skade ber vi om å få kopi av eksamensoppgåva hennar. Vi kan ikkje sjå nokon annan grunn til den uventa karakteren enn at det er bruk av sideformer som har gjort utslaget. Enno ein gong blir det skrive klage, - og enno ein gong gir det heving av karakteren som resultat!

Kva kan årsakene vera til at slikt skjer? Kva konsekvensar kan det få?

Det er ikkje til å unngå at desse opplevingane får ein til å fundere over kva årsakene kan vera - og dessutan kva konsekvensane kan bli. Eg skal ikkje prøve meg på å gi uttømmande svar på desse spørsmåla, men berre nemne mulege svar. Er det slik at ein del norsksensorar ser det som si oppgåve å drive språkpolitikk, let dei kanskje sin private språksmak vera avgjerande, eller kan grunnen til ein slik praksis vera at dei ikkje kan og veit betre? Så kan ein reflektere over kva for eitt av svara som er mest skremmande. Dét skal eg ikkje gi meg ut på her.

Konsekvensar ein kan frykte at dette kan få, er t.d. at elevar blir forsiktige med å bruke sideformer fordi det kan vera risikabelt. Om ein klagar på ein karakter, kan det jo hende at ein ny kommisjon har same forholdet til sideformer som den første?

Den konsekvensen det **bør** få, er at norsklærarar - og sensorar - får ei oppfrisking av kunnskapane om kva rettar elevar har på dette området.

Returadresse:

SPRÅKLIG SAMLING

Postboks 636 Sentrum, 0106 OSLO

Ettersendes ikke ved varig adresseendring, men sendes tilbake med den nye adressa påført

Innhold

<i>Redaksjonelt</i>	2
<i>Styret i LSS 1994-95</i>	2
<i>Språklig samlings litteraturpris 1994</i>	3
<i>Ragnar Baartvedt: Tale ved overrekkelsen</i>	3
<i>Pål Styrk Hansen: Intervju med prisvinneren</i>	6
<i>Ketil Gjessing: Takketale</i>	7
<i>Geirr Wiggen: Halvor Dalene er død</i>	8
<i>Helge Sandøy: Rettskrivingsarkitekturen</i>	9
<i>Geirr Wiggen: Fou-arbeid og Norsk språkråd</i>	14
<i>Svein Lie: Perfektum partisipp i nynorsk — unødig komplisert?</i>	16
<i>Helge Gundersen: Å fallby sine varer på undervisitetet</i>	19
<i>Helge Gundersen: «Feil» og «feil»</i>	22
<i>Arne Torp: Språk og dialekter i verden og Europa — og i Aftenposten</i>	23
<i>Einar Sørli: Nynorsk riksmål</i>	25
<i>Olav Momrak Haugann: «Nynorsken skal leve vidare i bokmålet»</i>	27
<i>Aanje Gautrekstad: «Og når han kveder Norges heder»</i>	28
<i>Pål Styrk Hansen: Falskt flagg</i>	30
<i>Arne Torp: Forlaga driv språkpolitikk</i>	30
<i>Kari Hyldmo Størdal: Er det risikabelt å bruke sideformer til eksamen i norsk? ...</i>	31

Landslaget for språklig samling ser språkpolitikken først og fremst i sammenheng med arbeidet for ei demokratisk samfunnsutvikling. Vi vil arbeide for en språksituasjon som gjør det lettest mulig for folk å realisere seg sjøl og å delta i samfunnslivet.

Fra Prinsipprogram for LSS; se side 29